

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № ____
від « ____ » листопада 2025 р.
Завідувач кафедри Олександр РЕБРІЙ
(прізвище та ініціали)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
МНОЖИННІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ
ПОВІСТІ ДЖ. СТЕЙНБЕКА «ПРО МИШЕЙ І ЛЮДЕЙ»

Виконавець:

студентка II курсу магістратури,
групи АМП-61

Михайлова Тетяна Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

Фролова Ірина Євгенівна, професор кафедри
перекладознавства імені Миколи Лукаша,
доктор філологічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № ____ від « ____ » _____ 2025 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ МНОЖИННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ	7
1.1. Проблеми сучасного художнього перекладу	7
1.2. Поняття множинності перекладів.....	13
1.3. Український художній переклад: історія розвитку та сучасний стан .	19
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МНОЖИННОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ПОВІСТІ ДЖ. СТЕЙНБЕКА «ПРО МИШЕЙ І ЛЮДЕЙ»	26
2.1. Методологія та принципи аналізу.....	26
2.2. Матеріал дослідження.....	29
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3. ПОДІБНІСТЬ/РОЗБІЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ПОВІСТІ ДЖ. СТЕЙНБЕКА «ПРО МИШЕЙ І ЛЮДЕЙ»	37
3.1. Способи та стратегії перекладу власних назв	38
3.2. Способи та стратегії перекладу фразеологізмів.....	43
3.3. Способи та стратегії перекладу реалій та соціально позначеної лексики	49
3.4. Кількісні показники подібних та відмінних перекладів власних назв, фразеологізмів та реалій	56
Висновки до розділу 3	61
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
SUMMARY	73

ВСТУП

У наш час перекладознавство в Україні, як і в усьому світі, зазнає бурхливого розвитку. В останні десятиліття відбувається перехід від дескриптивного підходу у перекладознавчих студіях до підходу культурологічного, який дозволяє не лише описати використані перекладачем способи та застосовані трансформації, а також пояснити причини їхнього виникнення та їхню адекватність у термінах сприйняття перекладеного тексту цільовою аудиторією.

У руслі цих змін все більшу увагу перекладознавців починає привертати проблема множинності перекладів [23; 1; 3; 13; 16; 33; 46; 53; 55]. Існування кількох версій перекладів одного твору різних історичних періодів або навіть і однієї доби допомагає відстежити тенденції розвитку перекладознавства з часом, зміни перекладацького підходу, варіювання етичних норм та мовних засобів. Аналіз множинних перекладів одного тексту дозволяє глибше осмислити динаміку розвитку перекладацьких підходів, зокрема в українському контексті.

Повість Джона Стейнбека «Про мишей і людей» (*Of Mice and Men*) є визначним твором американської літератури XX ст. та характеризується особливою лаконічністю та точністю мови, насиченістю культурними реаліями та глибоким соціально-філософським підтекстом. Її два українських переклади були виконані в XXI ст. та демонструють не лише мовні схожості та розбіжності, а й дещо різне бачення перекладачами стилю автора, особливостей персонажів та соціокультурного контексту твору. Саме тому порівняння цих перекладів є важливим для розуміння сучасних тенденцій українського художнього перекладу.

Актуальність дослідження визначена важливістю аналізу множинних перекладів як виявів перекладацької творчості у сучасних перекладацьких студіях. Актуальність дослідження також підсилюється зверненням до вивчення

відтворення в українських перекладах власних назв, фразеологізмів та реалій, тобто тих одиниць, що потенційно становлять труднощі у перекладі.

Об'єктом дослідження є подібні та відмінні перекладацькі рішення у відтворенні власних назв, фразеологізмів та реалій повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» у двох її сучасних українських перекладів.

Предметом дослідження виступали способи перекладу та мовні засоби використані С. Снігуром та Н. Михаловською для відтворення власних назв, фразеологізмів та реалій.

Метою роботи є з'ясування якісних характеристик та кількісних параметрів засобів, способів та стратегій перекладу власних назв, фразеологізмів та реалій у двох сучасних українських версіях повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей».

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі **завдання**:

- розкрити сутність художнього перекладу як форми культурного посередництва та простежити основні тенденції його розвитку в українському контексті;
- узагальнити наукові концепції та підходи до питання множинності перекладів у сучасному перекладознавстві;
- відібрати оригінальний англійськомовний текст повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» та його сучасні переклади;
- з'ясувати специфіку тексту оригіналу та провести порівняльний аналіз перекладів твору, зосереджуючись на способах передачі власних назв, фразеологізмів, реалій, що мають соціально-культурне навантаження;
- визначити засоби, способи та стратегії перекладу, до яких вдавались перекладачі при передачі мовно-культурних елементів твору;
- упорядкувати та класифікувати вивчені подібності та розбіжності у перекладі, визначивши характерні перекладацькі рішення;
- повести кількісний аналіз та узагальнити результати у вигляді співвідношення подібних і відмінних рішень у двох українських версіях повісті;
- інтерпретувати отримані дані в контексті культурологічного підходу.

Матеріалом дослідження стали англійськомовний текст повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей» та два українських переклади твору, виконані С. Снігуром (2016 р.) та Н. Михаловською (2022 р.). У ході дослідження було відібрано 100 одиниць з основних з літературознавчої точки зору частин повісті. До досліджуваної вибірки з твору увійшли фрагменти, які є ключовими для розвитку сюжетної лінії та характеризуються високою концентрацією власних назв, фразеологізмів та соціальних реалій.

Для досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань роботи було використано ряд **методів**, що забезпечили всебічний аналіз матеріалу:

- **методи аналізу, синтезу, дедукції та індукції** було використано для систематизації теоретичних положень, аналізу наукових джерел та формування методологічної бази дослідження;

- **метод довільного добору** матеріалу дав змогу обрати оригінальний англійськомовний твір для дослідження;

- **дефінітивний метод** було використано для уточнення формулювань основних термінів, що становлять концептуальну основу роботи;

- **метод порівняння** було застосовано для виявлення подібностей і розбіжностей між відтворення власних назв, фразеологізмів та реалій у двох українських перекладах;

- **метод суцільного добору** використано для виокремлення з визначених частин тексту оригіналу та текстів перекладів одиниць аналізу;

- **метод класифікаційного аналізу** дав можливість розподілити на групи одиниці аналізу (власні назви, фразеологізми і реалії) та класифікувати виявлені способи перекладу і типи перекладацьких трансформацій;

- **метод контекстуального аналізу** було застосовано для вивчення досліджуваних одиниць у контексті, необхідному для їхнього розуміння;

- **метод кількісного аналізу** використано для визначення відсоткового співвідношення різних типів перекладацьких рішень.

Наукова новизна дослідження полягає у порівняльному аналізі двох сучасних перекладів повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» із акцентом на подібних та відмінних перекладацьких рішень у відтворенні власних назв, фразеологізмів та реалій як виявів перекладацької творчості.

Практичне значення роботи вбачаємо у можливості застосування її основних результатів та висновків у теоретичних курсах з теорії перекладу, у перекладацькій практиці художнього перекладу та в подальших розвідках студентів та аспірантів.

Апробація результатів дослідження була здійснена на студентській науковій конференції факультету іноземних мов (листопад 2025 року). Також виклад основних результатів проведеного дослідження подано у статті у співавторстві з науковим керівником, включеної до збірки наукових праць *In Statu Nascendi*.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ МНОЖИННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

У нашому дослідженні ми спираємося на припущення, що існування кількох українських перекладів одного і того ж твору не є випадковістю чи суто лінгвістичним явищем. Множинність перекладів художніх творів є складним процесом, який вміщує в собі мовні, культурні, ідеологічні, інтерпретаційні та соціальні чинники. Незважаючи на те, що останнім часом увага до проблеми множинності перекладу зростає, сучасні перекладацькі дослідження не містять достатньо матеріалів, щоб висвітлити цю тему в повній мірі. Саме тому ми вбачаємо актуальність та потребу в поглибленому аналізі порушеної теми.

Ми розглядаємо художній переклад не лише як дослівну передачу змісту з однієї мови на іншу, а й як своєрідний творчий акт переосмислення твору перекладачем із його суб'єктивним баченням, авторським стилем, ідеологічним впливом певної епохи та повним чи частковим зануренням у культурний контекст тексту. Аналіз кількох українських перекладів одного твору дозволяє відслідкувати різницю стилів перекладачів, варіативність методів та способів передачі одного й того ж фрагменту тексту, а також дослідити вплив ідеологічних чинників, домінуючих літературних норм та вимог видавництва.

Особливу увагу ми приділяємо й теоретичним засадам аналізу множинності перекладу, що дає змогу відслідкувати процес створення нових культурних та ідеологічних варіацій у кожній версії перекладу одного твору. На нашу думку, це відкриває нові перспективи для подальших досліджень у галузях перекладознавства, літературознавства та теорії культури.

1.1. Проблеми сучасного художнього перекладу

Художній переклад – це вид передачі текстів художньої літератури – прози, драми, поезії тощо з однієї мови на іншу. Особливістю цього виду перекладу є важливість передачі не лише змісту тексту, а й стилю автора,

повторення стилістики тексту, точної передачі його естетичного впливу на читача та літературний контекст. При цьому перекладач також має влучно передати емоційне забарвлення тексту, його образність, символізм тексту оригіналу. Таким чином художній переклад – це складний процес передачі історичного та культурного контексту твору оригіналу так, щоб він був зрозумілий та доступний для прочитання цільової аудиторії іншої мови [36, р.11; 37].

Художній переклад значно відрізняється від інших видів перекладу таких як технічний, науковий тощо, адже вони характеризуються точністю, дослівною передачею термінів та наукових фактів, законів. Художній переклад має мету не лише передати інформацію, а й здійснити той самий емоційний та естетичний вплив на читача, що і текст оригіналу. Перекладач є своєрідним співавтором, який намагається зобразити історичні, культурні та ідеологічні реалії так, щоб вони були зрозумілі читачу іншої країни та національності, що часто є неабияким викликом навіть для професіоналів. Тож ми не можемо сприймати художній переклад лише як дослівну передачу тексту, адже це є свого роду переписування та адаптування твору до певної культури та ідеології мови перекладу [43; 44, р. 23].

У той же час виникає проблема меж художнього перекладу. Якщо перекладач виступає співавтором та переписувачем тексту, то чи можна це вважати адекватним та точним перекладом. До сьогодні існує питання припустимої кількості адаптацій реалій, використання стилістичних прийомів та змін тексту оригіналу. Думки дослідників дещо розходяться, адже частина вважає що першочерговою є передача естетичної функції тексту, його емоційного забарвлення, «духу», інші ж схиляються до точності збереження стилю автора та його мовних прийомів [49; 63, р. 241].

Важливо також зауважити, що існує суттєва відмінність при перекладі різних видів художніх творів. Наприклад, твори поезії мають більш строгу структуру, яку варто враховувати при передачі іншою мовою. Дуже часто може втрачатися рима, ритм чи строфіка тексту. Відповідно перекладач може

вдаватися до більш суттєвого “переписування” твору та пошуку певних перекладацьких компромісів у межах уже цільової мови. Часто варто вдаватися до зміни як форми твору, так і його контекстуального значення, на відміну від прози, де перекладач може використовувати і дослівну передачу певних еквівалентів [36, р. 8].

Іншим викликом для перекладача є збереження метрики твору, що притаманна, наприклад, сонетам В. Шекспіра. Сучасні перекладацькі студії мають розбіжні думки щодо цього питання. Одні дослідники схильні до повної чи часткової компенсації та надають перевагу змісту, задля збереження функції твору – настрою, емоції поезії. Тобто при перекладі ми створюємо новий поетичний твір, але зберігаємо ту ж саму його функцію [49]. Інші ж знавці висловлюють ідею максимального збереження форми, рими та ритму вірша без суттєвих змін його смислового значення (цит. за [36, р. 63]).

Прозові твори зазвичай мають менш чітку форму, що дозволяє професіоналу більш влучно та майстерно знаходити еквіваленти в іншій мові. Однак, варто звертати особливу увагу на ідеологічні наративи та культурні реалії, які може містити такий твір. Також значну роль відіграють психологія та характерні риси головних персонажів, що може ускладнювати їх передачу цільовою мовою. Внутрішні монологи персонажів, їх особливості мовлення – все це є відображенням стилю і задумів автора оригіналу, що має проти жорстку «цензуру» цільової мови та залишитись майже незмінним. Дуже часто такі твори характеризуються особливим ідеостилем автора, який обов'язково потрібно зберегти при перекладі та адаптувати до інших мовних норм, що іноді є надто контрверсійним завданням.

Доцільним буде розглянути й поняття «вірності» перекладу, що займає чільне місце в сучасних перекладознавчих дослідженнях та є причиною великої кількості дискусій нині. У галузі художнього перекладу це поняття трактується не лише як збереження абсолютного змісту твору, а більше як дотримання балансу між обов'язком зберегти стиль і зміст оригіналу та задовольнити потреби читача в адекватній передачі смислу твору. Сучасні теоретичні засади

художнього перекладу визнають і забезпечують право перекладача на переосмислення і незначну стилістичну зміну тексту з метою його точної адаптації та інтерпретації цільовою мовою.

Тож адекватність або ж вірність перекладу – це повна та досить точна передача змісту тексту оригіналу мовою перекладу. Вона передбачає збереження усіх стилістичних, мовних, культурних, смислових особливостей тексту оригіналу, а також емоційного забарвлення та естетичного впливу на реципієнта. Це створює баланс між буквальним перекладом та адекватним. Юджин Найда розділяє формальну вірність тексту та динамічну, тобто таку, що зосереджена на сприйнятті твору читачем [49]. Формальна еквівалентність – це буквальна передача тексту, що більш притаманна технічним, науковим а релігійним творам. Водночас як динамічна еквівалентність пропагує збереження естетичного ефекту на реципієнта, що більш притаманно для художніх текстів. Звідси з'являються дискусії щодо вибору між “вірністю” перекладу та успішним читацьким досвідом, який є ціною повної чи часткової зміни одиниць тексту.

Часто вірність перекладу може трактуватись і як лояльність до автора, жанру, стилю та тексту, зокрема. Класичні перекладознавчі праці пропонують розглядати вірність перекладу і під призмою стилістичного адекватного перекладу, а не лише змістового. Перекладач повинен зважати на цільову аудиторію та залишатись лояльним і до неї. Він часто обирає саме вірність читачеві художнього твору, а не оригіналу та автору. Така тенденція не є випадковістю чи абсолютною помилкою з боку професіонала, а скоріше вимушеною дією. Художній переклад не має віддзеркалювати текст оригіналу, а виступати його інтерпретацією, яка спричинена низкою мовних, стилістичних та культурних чинників [21, с.41–42].

Відхилення від оригіналу в художньому перекладі можуть бути різні. Вони спричинені соціокультурними чинниками, ідеологічними наративами, естетичними вимогами цільової мови та історичною добою перекладу. Вагому частку таких трансформацій становлять стилістичні зміни, коли перекладач

замінює конкретні одиниці тексту на вирази, словосполучення чи інші мовні структури, щоб зберегти стилістичне навантаження твору. Найчастіше зустрічаються перебудови речення чи виразу, зміна порядку слів, збереження поетичності та ритмічності тексту тощо. Перекладач, як стверджується у наявних студіях, може вільно контролювати стилістичні зміни твору, якщо вони є виправданими та не впливають на функцію тексту та його баланс з оригіналом. У той час ці одиниці тексту оригіналу мають відтворюватися доцільними функціональними еквівалентами, а не суттєвими перефразуваннями [21, с. 57].

Іншими відхиленнями від оригіналу можуть бути культурні реалії. Перекладач зобов'язаний брати до уваги історичні та культурні особливості як тексту оригіналу, так і цільової аудиторії. Таким чином, процес заміни фразеологізмів, адаптація реалій, іноді імен та міфологічних алюзій вважається локалізацією, або ж культурною адаптацією. Водночас локалізація не є суттєвою зміною тексту, якщо вона є функціонально обумовленою [15].

Особливе місце займають й ідеологічні виклики в художньому перекладі. Переклади не можна вважати нейтральними, бо вони завжди так чи інакше адаптуються до відповідних культурних та політичних очікувань цільової аудиторії. Тож можна стверджувати, що художній переклад є й формою цензури. Часто з текстів усуваються цілі фрагменти, які не задовольняють актуальну ідеологію країни чи частково замінюються в умовах існуючих моральних та культурних норм [29, с.142–143].

У добу СРСР переклад особливо піддавався цензурі та в деяких випадках і цілковитій забороні. Тогочасні перекладачі могли значно викривляти, перефразовувати зміст текстів задля задоволення певних очікувань влади та суспільства від твору. Тож переклад був продуктом соціально-політичного контексту. Тоді перекладачі були не лише посередниками між автором і читачем, а переважно переписувачами та упорядниками ідеологічно прийнятних версій творів.

Радянські переклади можна часто вважати формою маніпуляції з боку влади, адже суспільство піддавалося постійній великій пропаганді навіть з боку літературознавства та перекладу. Тож будь-який переклад є інтерпретацією, яка дуже часто може коригуватись у відповідності до політичних та естетичних стандартів.

Також існує проблема передачі й застарілої лексики чи такої, що набула нових значень. Дилема збереження історизмів та архаїзмів залишається актуальною і нині. Перекладач завжди стоїть на роздоріжжі: чи варто модернізувати текст до потреб читача чи залишити історичний та культурний контекст незмінним. Тож здебільшого професіонал змушений шукати баланс між стилістичною вірністю твору та зрозумілістю для сучасного читача. Особливу складність відіграє і передача лексики, що змінила своє значення. Найчастіше перекладачі вдаються до вживання евфемізмів, або контекстуальної заміни, коли в тексті оригіналу вжито слова-маркери расового поділу чи гендерних стереотипів. Такі перекладацькі рішення ґрунтуються здебільшого на етичних міркуваннях професіонала та його уявленнях про соціальну відповідальність перед аудиторією [34].

Схожу проблему становить і переклад сленгу та діалектів персонажів у художніх текстах, що є характерною рисою героїв твору та вказує на їх соціальну та культурну приналежність до певного регіону. У даному випадку надмірна стилізація та повне відтворення такої лексики може здатися неприродними, але й утрата індивідуального мовлення персонажів віддаляє текст перекладу від його вихідного варіанту. Тож перекладач знову має шукати баланс між змістовою вірністю та точністю і стилістичних та емоційним впливом твору.

На додачу до проблем передачі застарілої та стилістично-маркованої лексики, сучасні перекладачі стикаються й з проблемою гендерної ідентичності тексту. З ХХ ст. феміністична критика перекладу внесла свої корективи в питання нейтральності перекладача. Він є невидимим посередником між мовою та культурою вихідного тексту, де вказані певні гендерні стереотипи чи

нерівність, та цільовою мовою, яка, ймовірно, має відтворити авторські задуми. Знову постає вибір між трансляцією патріархальних наративів і їх підривом та заміною. У той же час в сучасній українській мові спостерігається тенденція до вживання фемінітивів, на що і варто звертати увагу перекладачу. Отже, така передача тексту переосмислює мовні тенденції та норми і змушує перекладача займати чільну роль в формуванні нових смислових зв'язків мови [55].

Іншим викликом сучасного художнього перекладу є передача релігійної мови. Особливої складності набувають переклади творів з релігійними образами чи прямими цитатами та посиланнями з Біблії. Тут актуальним залишається питання етики перекладача, адже він повинен проявити повагу до релігійного контексту оригіналу, незважаючи на можливу тотальну суперечність з власною релігією автора чи певну «незручність» для культури цільової мови [42]. Наприклад, в радянському просторі це здебільшого призводило до тотального вилучення таких фрагментів чи жорсткої цензури, яка значно спотворювала текст та його стилістичне забарвлення.

Усі вищерозглянуті виклики та проблеми сучасного художнього перекладу вказують на те, що переклад ХХІ ст. набув нових значень в мовному та соціокультурному просторі. Перекладач художніх творів уже давно не є лише невидимим посередником між двома мовами, а й активним учасником міжкультурного діалогу, що формує світогляд читача. Він завжди повинен вдаватися до нових перекладацьких рішень та знаходити баланс між двома творами, звертаючи увагу на структуру та форму художнього твору, ідеологію, культурні реалії, гендерні стереотипи, фемінітиви, застарілу і стилістично-марковану лексику та релігійні образи і поняття. Таким чином, проблема підбору правильного еквіваленту та адекватністю передачі тексту, точністю та етичними нормами цільової мови, змістовим навантаженням та стилістичними особливостями тексту – це постійні виклики сучасного перекладача.

1.2. Поняття множинності перекладів

У сучасних перекладознавчих та літературних студіях широко застосовується поняття множинності перекладів. Цей феномен легко

пояснюється тим, що передача тексту іншою мовою завжди є частковою, адже існує місце для інтерпретацій, що спричинено особливостями та можливостями двох мов. Тож множинність перекладів, або ж ретрансляція (повторний переклад) – це існування декількох варіантів передачі одного й того ж твору певною мовою, який в оригіналі має лише один варіант [4, с. 271]. Усі вони є рівноцінними та рівнозначними, проте зображають різні перекладацькі трансформації, культурні та ідеологічні особливості. Це значною мірою зумовлено множинністю смислів кожної реалії твору та варіативністю мовних еквівалентів та відповідників. Багато дослідників займались питанням існування цього явища. Лоуренс Венуті запевняє, що переклад як саме явище є неминуче частковим і ніколи не може бути повним [63]. Поль Рікер вважає, що процес перекладу тексту іншою мовою є своєрідним викликом для примирення між чимось чужим та знайомим і відповідно вирішення цього конфлікту ніколи не наступить, що і породжуватиме варіативність перекладів [52]. Дж. Стайнер же спирається на ідею нового прочитання тексту різними перекладачами, що і зумовлюється появою нових трансформацій та причинами множинності [60]. Серед українських дослідників питанням множинності перекладів висвітлювали О. Ребрій, Я. Бойко тощо [4; 23].

Слід зауважити, що переважна множинність саме художнього перекладу набуває все більшої уваги з боку науковців, адже наукові чи фахові тексти характеризуються своєю точністю і містять менше підґрунтя для варіативності їх інтерпретування, на відміну від художніх. Повторні переклади одного твору також не варто розглядати як однотипні чи такі, що є тавтологічною копією, адже кожен професіонал тлумачить текст по-різному і застосовує інші підходи та способи перекладу в своїй роботі. За дослідженням Й. Гете, існує три види перекладу, кожен з яких має свою характерну функцію: перший повинен презентувати читачеві культуру іншої країни, передаючи це знайомою реципієнту мовою; другий – уже є проявом майстерності перекладача, який ніби привласнює авторство тексту оригіналу собі і намагається зрозуміти соціокультурний контекст твору; третій же етап вважається найголовнішим,

адже на ньому досягається максимальна вірність і точність перекладу з оригіналом, які уже не взаємовиключають один одного, а існують разом – один на місці іншого. Таким чином, зберігається прямий зв'язок двох текстів, але уже різними мовами [35, р. 171].

Отже, множинність перекладів не є випадковістю чи помилкою, а цілком закономірним явищем, що має низку пояснень та причин виникнення. Проте, як окрема течія повторний переклад почав розглядатись лише в другій половині ХХ ст. А. Берман зробив значний вклад в ці дослідження і схилився до схожої з Й. Гете думки, що переклад не є повністю завершеним актом передачі тексту, а більше процесом, який може наблизитись до завершеності лише при умові існування ретрансляції тексту [19]. Також він наголошував на тому, що текст оригіналу вважається вічним, на відміну від його інтерпретацій, адже вони можуть ставати застарілими з огляду на використання неактуальних еквівалентів чи способів передачі одиниці перекладу [53].

Культурні та мовні норми також варіюються з плином часу, що може призводити до неактуальності раніших перекладів. Тож, одними із рушійних факторів явища ретрансляції вважають соціокультурні чинники. Переклад формується на основі соціальних і культурних уявлень конкретної доби. Звідси, кожен новий переклад є реакцією на зміну соціокультурних парадигм. Множинність перекладів є відображенням еволюції культурного середовища та в дечому і державної політики, яка має на меті створити новий культурологічний фон, що б відповідав потребам наступного розвитку культури певної країни [22, с. 308]. Таким чином, ретрансляції виступають у ролі видозмінювачів культури мови перекладу та інструментом її розвитку.

Навіть існування кількох перекладів однієї історичної доби може різнитися у своєму смисловому навантаженні. Багато видавництв намагаються видавати свої інтерпретації одного й того ж твору, особливо світових бестселерів. Вони намагаються підкреслити своє нове бачення твору, його оформлення та дизайн книги, що і змушує читачів підтримувати шалений попит на конкретні книги. Можна припустити, що такі тенденції сучасних видавництв

є одним з видів маркетингу та намагання встояти на ринку конкуренції. Таку ретрансляції вважають звичним явищем в ХХІ ст., адже вона спонукає гарантовані продажі та престиж видавництвам, що випускають світові новинки [40].

Іншим не менш важливим чинником ретрансляції варто вважати творчість перекладача. Сучасні перекладознавчі принципи уже не схилиються до концепції «невидимості» перекладача, а навпаки – сприймають його як співавтора чи активного суб'єкта творення нового тексту. О. Ребрій стверджує, що множинність перекладів також пов'язується з індивідуально-психологічними особливостями перекладу, тобто творчістю перекладача [22, с. 309]. Кожен професіонал створює свою варіативність, навіть в межах одного тексту оригіналу.

Ми можемо припустити думку, що постать перекладача впливає на усі рівні творення перекладу. Кожен митець підбирає різні еквіваленти та мовні засоби для подолання перекладацьких труднощів, які спираються власне на його вміння та володіння мовою. Також не варто забувати, що кожен перекладач може по-різному трактувати цілісний текст, що і втілюється у вихідному варіанті. На цей процес передачі тексту впливає і культурний досвід митця, його світобачення, інтерпретаційна позиція тощо. Тож, особистість перекладача формує підбір способів і стратегій передачі твору.

З іншого боку, нині перекладачі мають достатню свободу у своїй діяльності. Іноді через індивідуальні рішення професіоналів виникають смислові розбіжності текстів, що проявляється у варіюванні стилю, регістру, підборі специфічної лексики, наприклад, фразеологізмів чи передача сленгу, діалектизмів тощо. Стратегічна свобода перекладача і є рушійною причиною множинності.

Перекладач вносить свої елементи сприйняття джерела, специфічні трансформації та передачі культурних реалії, які на його думку, найкраще передають задум автора. Звідси впливає, що художній переклад є здебільшого

інтерпретацією, творчим переосмисленням оригіналу і його втіленням як результатом цього процесу (цит. за [22, с. 223]).

Також, хочемо зауважити, що одним з елементів саме художнього перекладу вважається і творче змагання перекладачів. Це знову ж таки пояснює існування декількох перекладів одного й того ж твору в дуже близькому часовому проміжку. У деяких же випадках перекладач може мати власну зацікавленість в роботі з певним текстом, або ж індивідуальні вподобання в творчості конкретних авторів чи передачі творів певної доби, історичного та соціального контексту [22, с. 311].

Проте, не завжди причиною виникнення множинності перекладів є соціокультурні чинники чи творчість перекладача, оскільки часто твори піддаються ідеологічним та цензурним чинникам. У різні періоди становлення перекладу твору піддавались прихованому чи опосередкованому впливу державної політики, а отже, й ідеології. Можемо стверджувати, що цензура не знищувала перекладацтво повністю, а навпаки вміло маніпулювала ними. Це породжувало існування декількох перекладів – офіційно визнаних державним апаратом та опозиційних, які часто знищувались, а їх автори піддавалися репресіям чи вигнанням.

Не зважаючи на жорстоку політику часів СРСР, знищити чи викорінити усі опозиційні твори та переклади було неможливо. Часто це призводило до їх публікацій, але в зміненому, підданому цензурі вигляді. Характерним було явище вилучення небажаних частин твору. Наприклад, в час СРСР видавалися переклади письменника Е. Гемінгвея, проте зі значними змінами та доопрацюваннями. Твір автора *For Whom the Bell Tolls* («По кому дзвін») вперше було перекладено українською за часів радянщини в 1981 році М. Пінчевським. Обсяг тексту складав 522 сторінки, але вже сучасний український переклад з тексту оригіналу містить 608 сторінок, що є яскравим прикладом вилучень у добу СРСР [30, с. 41].

Таким чином, усі радянські переклади потребують свого сучасного інтерпретування та оновлення, адже не можуть вважатися цілісними та вірними

в умовах суворої ідеології тих часів. Варто зауважити, що цензура була різнотипною за своїм змістовим наповненням: культурною, політичною, соціальною, релігійною, етичною та естетичною [29, с. 143–144].

Звісно під поняттям політичної цензури ми розуміємо ідеологічні вилучення та перекручування змісту. Вона була і залишається поширеною не лише в СРСР, а й в інших тоталітарних державах. Наприклад, нацистська Німеччина теж широко використовувала цензуру в перекладах американської чи британської літератури з метою адаптації фрагментів, де згадувалось про демократію, свободу слова і проявів людини, прав громадян [46, р. 18–21].

До культурної цензури відносять вилучення, пов'язані з культурними нормами та традиціями, які сповідує країна. Дуже часто такими є сцени вживання спиртних напоїв, насильства чи інтимних стосунків. Деякі з проявів культурної цензури можуть бути виправдані захистом певних верств населення від шкідливого впливу таких фрагментів творів на психіку дітей чи підлітків, або ж їх суттєвою розбіжністю з суспільними нормами іншої країни, збереження яких може викликати суспільне невдоволення.

Релігійна ж цензура дуже схожа на культурну, адже вона застосовується до творів, що суперечать релігійним настановам та канонам певної країни. Часто переклади адаптуються чи переписуються до цінностей інших релігій, або ж і взагалі забороняються [29, с. 143–144]. А під естетичною цензурою ми розуміємо заміни лексики низьких регістрів на більш прийнятну та загальновживану.

Тож, множинність перекладів є дуже складним явищем, що з'явилося відносно нещодавно наприкінці ХХ ст. та набуває свого все більшого поширення. Переклад є динамічним і тому завжди потенційно множинний. Ретрансляція зумовлена низкою чинників, які характеризуються впливом ідеології, цензури, соціокультурних факторів, творчістю перекладача та естетичних і ринкових викликів сьогодення.

1.3. Український художній переклад: історія розвитку та сучасний стан

Знання основних етапів становлення українського перекладу є важливими при дослідженні та аналізі творів, адже це дозволяє відстежити головні тенденції та принципи перекладацької діяльності відповідно до ідеологічних та культурних умов певної історичної доби. Поділ періодів розвитку перекладознавства зумовлене низкою факторів: починаючи з політичних, ідеологічних та закінчуючи безпосередніми змінами та розвитком мови і літератури, появою перекладацьких студій та шкіл. Тож, періодизація має охоплювати не лише зовнішні чинники, а й внутрішні фактори становлення українського перекладу.

Першим етапом вважається період до XIX ст., що називається донауковим. Першими прикладами та спробами українського перекладу є здебільшого тексти релігійної тематики. Вони були здійснені з грецької, латинської та старослов'янської мов. Відповідно такі переклади сприймалися не як інтерпретація чи адаптація твору, а більше як задоволення канонів релігії та служіння. У добу Середньовіччя, наприклад, переклад був повністю сакралізованою передачею змісту [17]. Прикладами перших творів цієї доби можуть слугувати переклади Євангелія, Острозької Біблії, що була видана в XVI ст. друкарем Іваном Федоровим.

Наступним етапом є часи національного відродження XIX - поч. XX ст. Майже до кінця XIX ст. в Україні не було перекладознавця, який міг би обґрунтувати основоположні питання та твори того часу. Саме наприкінці XIX ст. науковці починають цікавитись перекладацькою спадщиною тогочасних українських творів. Значна увага була зосереджена і на діяльності І. Франка, адже зародження перекладознавства уже як дисципліни припало саме на період його творчості. Низка дослідників розглядали його погляди та напрацювання. Серед них був і Ф.С. Арват, який вважав І. Франка «теоретиком перекладу» та виділив 17 підходів та принципів, що їх використовував письменник [28]. Ф.С.

Арват був першим, хто зауважив що Іван Франко розділяв переклад і переспів. Також письменник започаткував методику перекладознавства та його аналізу, підняв питання адекватного підбору інтерпретації тексту і розглядав основні завдання та роль перекладача [6, с. 15–18].

Характерною рисою цього періоду можна вважати і масове використання діалектної лексики в перекладах, що було символом народності. Переклад починав набувати все більшої ролі в суспільстві та став одним з інструментів творення нації, української літератури та мови тих часів.

Іншим етапом творення перекладу вважається період між Першою світовою війною та Другою. За цей час кількість українських перекладів значно зросла, починає перекладатися класика, з'являються нові підходи та вимоги до перекладу. Дуже часто літературознавці починають вживати терміни «душа автора», «душа твору», що характеризує нову систему художніх творів [32, с. 111–113]. Значне місце того періоду посів М. К. Зеров, який розглядав поетичні твори та виокремив термін «травестія», досліджуючи «Енеїду» І.П. Котляревського. Дослідник виокремив ознаки травестії та підняв тему вірності та точності віршованих перекладів. Він виділяв п'ять основних вимог до перекладу, що базувались на принципах цілісності тексту, вірності перекладу та особливої уваги до форми і структури твору.

Наступним етапом вважається радянський період, що характеризується значним ідеологічним контролем та цензурою. У цей час значно зменшується кількість українських перекладів і переважна кількість здобутків попередників не використовується дослідниками, адже будь-який твір має пройти цензуру. Історично склалось що поняття «цензури» набуло негативного забарвлення, адже це явище в літературі та перекладі супроводжувалось примусовістю та репресіями. Це свідоме, а іноді й несвідоме порушення цілісності тексту, вилучення чи заміна певних його фрагментів під тиском ідеології певної доби, релігії, моральних принципів або ж культурних уявлень певних народів [45, р. 18–21].

У період тоталітаризму переклад слугував інструментом ідеологічного контролю. При цьому перекладені твори були матеріалом для маніпуляції суспільством. Радянська влада влучно вписувала свої наративи в будь-які художні тексти, презентуючи це як цілісний і вірний переклад світових класиків. До художніх текстів ми можемо віднести не лише твори письменників, а й твори масової комунікації, що значно розширює вплив тоталітарного режиму в літературі та перекладі. Такі тексти суттєво дезінформували населення та в повній мірі виконували свою роль пропаганди [29, с. 43; 62].

Варто зауважити, що в радянський період переклад здійснювався переважно навіть не з тексту оригіналу, а саме з російської не надто точної і посередницької версії, що ще більше сприяло поширенню неправдивої інформації в широкі маси. Тож, радянська школа перекладу мала на меті видавати абсолютно «вірні» тексти, згідно з ідеологією, та цілковито неадекватні передачі авторських намірів та думок з боку перекладознавства.

Пострадянський період 1990–2000х років вніс свої корективи в галузь художнього перекладу, зокрема. Нова Україна потребувала радикальних змін в політиці, економіці, освіті та культурі. Українське суспільство перебувало в стані шоку та невідомості в перші роки незалежності, тому не одразу змогло скористатися усіма можливостями суспільно-політичної перебудови. Проте в галузі перекладу почалося відродження: частка українських класиків радянської доби дожила до перших років незалежності та внесла свій погляд та вклад в розвиток перекладу. Спостерігалось відновлення перекладу раніше заборонених творів та авторів.

Корифей українського перекладу Г. Кочур залишив спадщину своїх перекладів із понад 20 мов світу. Він був наступником М. Зерова та М. Рильського і був лідером перекладацького процесу 70-90-х рр. XX ст. Він продовжував традиції неокласиків та був прикладом для «шістдесятників», які працювали в роки хрущовської відлиги. Г. Кочур, як стверджують, ураховував потреби суспільства та його естетичні вподобання, використовував низку нових

художніх засобів та мовних прийомів і водночас намагався зберегти адекватність перекладу та стиль автора [31].

Іншою вагомою постаттю цієї доби є М. Лукаш, який був свідомо замовчаний радянською владою. У сучасному перекладознавстві панує думка, що він випередив свій час та переклав низку творів. Варто відзначити, що митець, хоч і працював над своїми творами в переважно в часи радянщини, перекладав світові твори виключно з тексту оригіналу і не схвалював російські інтерпретації. Він брався за найскладніші твори та вмів передати глибину та весь спектр емоцій художнього твору. Багато дослідників називають переклади М. Лукаша кращими за оригінал. Його відомим перекладом є поема «Фауст» Й. Гете, що вперше була повністю перекладена українською та не змінена.

Сучасний же етап українського перекладознавства почався в 2010-х рр і триває й дотепер. Він характеризується академізацією, тобто галузь перекладознавства стає цілковито самостійною академічною дисципліною. Масово зростає кількість наукових робіт, дисертацій та профільних кафедр в університетах. Формується нова наукова дисципліна, яка включає в себе інші міждисциплінарні гуманітарні напрями.

Також відслідковується поява нових жанрів творів. До них можемо віднести фентезі, науково-популярні тексти, графічні романи, жанр жанрі young adult, який створено для покоління підлітків. Також набуває популярності аудіовізуальний переклад, з'являються українські дубляжі фільмів, субтитрування, локалізація ігор. Усі ці зміни диктують і нові вимоги до сучасних перекладачів, які тепер мають розумітися в передачі сленгової лексики, жаргонізмів, влучно передавати емоційний контекст твору та застосовувати нові адаптаційні способи перекладу. Переклад набуває нових форм і стає жанрово спеціалізованим. Зростає особливий інтерес до локалізації культурного досвіду, гумору, регіональних реалій.

Варто зазначити, що збільшується множинність перекладів одного і того ж твору. Особливо починають перекладатися світові класики, які були заборонені в добу СРСР та не мали українського вірного перекладу. Серед них і

Дж. Стейнбек, Дж. Орвелл, В. Голдінг, Е. Гемінгвей тощо. Множинність перекладів дає змогу проводити порівняльні аналізи творів, особливо радянської та сучасної версій.

Нині переклади аналізуються не лише, як правильні лінгвістичні рішення, а й через призму соціокультурних викликів. Митці орієнтуються на використання фемінітивів, зважають на культурні та політичні риси країни автора. Сучасний переклад стає символом боротьби між старими тенденціями та новими викликами, між класичними канонами та їхнім опором, між патріархальними поглядами в перекладі і феміністичними.

Періодизація розвитку українського перекладу відображає не лише зміни і тенденції вдосконалення мовних норм, а й зображає історичну боротьбу українських дослідників за свободу слова, ідентичність та самобутність.

Висновки до розділу 1

Явище множинності або ж ретрансляції перекладу є не випадковістю, а закономірністю. Незважаючи на те, що це поняття набуває все більшої уваги з боку дослідників, багато його аспектів ще потребують доопрацювання та аналізу, адже це явище з'явилося відносно нещодавно. При цьому його тісно пов'язують з художнім перекладом.

Художній переклад є особливим видом відтворення текстів. Він характеризується не лише вірністю передачі змісту, а й точністю відтворення естетичного впливу твору та стилю автора, лексичних особливостей і мовлення персонажів. У свою чергу, це суттєво відрізняє цей вид перекладу від фахового чи наукового, технічного, які відрізняються своєю точністю та дослівністю викладу. Перед перекладачем завжди постає проблема передачі всіх культурних, історичних реалій, відтворення закладеного сенсу і настрою оригіналу та в той самий час адаптації тексту до культури та ідеології мови реципієнта.

Таким чином, перекладачі художніх текстів стають співавторами чи переписувачами текстів, що породжує суперечності з ідеєю «непомітності»

перекладача у дослідників і до сьогодні. Найбільше викликів постає перед перекладачем поезії, адже варто зберегти не лише естетичний вплив твору, а й риму, строфіку та ритм вірша.

Художні прозові тексти також мають проблеми у передачі вірного інтерпретування змісту. Такі твори зазнають впливу соціокультурних чинників на їхній переклад. Ідеологічні та культурні очікування цільової аудиторії значно ускладнюють збереження адекватності перекладу, як і поширене застосування політичної, культурної, релігійної чи естетичної цензури. Особливо це відслідковується в перекладах країн з тоталітарним режимом. Іншими труднощами перекладу художніх творів є передача сленгу, жаргонізмів, застарілої лексики тощо. Для цього, перекладачі часто вдаються до особливих чи нестандартних трансформацій тексту, використання своїх власних стратегій при перекладі, що і сприяє варіюванню бачення одного і того самого твору оригіналу іншою мовою.

Таким чином, множинність перекладів розуміють як існування декількох варіантів перекладу вихідного тексту в іншій лінгвокультурі. Дослідження цього явища є достатньо новими у перекладознавстві. Як окрема течія повторний переклад почав розглядатись лише в другій половині ХХ ст. Відповідно, тексти оригіналу почали вважатись вічними, а от їх переклади мають змінюватись згідно вимог часу, адже вони можуть ставати застарілими з огляду на використання неактуальних еквівалентів чи способів передачі одиниці перекладу.

До основних причин ретрансляції перекладу відносять культурні та мовні норми, які і породжують неактуальність старіших перекладів того самого твору. Іншим рушійним фактором є соціокультурні чинники, адже кожен переклад є реакцією на зміну парадигм культурного середовища та державної політики. Цензура та ідеологія доби СРСР значно змінювала тогочасні переклади та переписувала твори, значно впливаючи на маси людей та нав'язуючи їм неправдиві бачення. Проте, навіть переклади однієї історичної доби можуть значно різнитися і це пояснюється творчістю перекладача. адже кожен

професіонал сприймає і бачить текст оригіналу по-іншому. Також багато видавництв нині намагаються видавати свої інтерпретації одного й того ж твору, особливо світових бестселерів, підкреслюючи своє нове бачення твору, новий дизайн та ілюстрації до того ж твору.

Низка історичних, культурологічних та соціальних факторів також впливали і на становлення перекладу. Періодизація українського перекладу починається з епохи до XIX ст., що висвітлює перші спроби українських перекладів та здебільшого відслідковується в релігійних текстах. Український переклад пройшов часи національного відродження XIX – поч. XX ст. та саме тоді зародилось перекладознавство як окрема наука; період перед Другою світовою війною, який був часом розквіту та піку українських перекладів; часи тоталітаризму СРСР та часткової чи повної цензури, переписування текстів та маніпулювання суспільством через художні твори; пострадянський період 1990-2000х відновлення та примноження перекладознавчих студій та напрацювань; сучасний етап з 2010х рр., що характеризується академізацією, появою нових жанрів та збільшенням множинності перекладів. Усе це і відображає процес становлення перекладознавства, змін у культурі та зростання ролі культури в осмисленні перекладу, формування нового суспільства в умовах свободи слова.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МНОЖИННОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ПОВІСТІ ДЖ. СТЕЙНБЕКА «ПРО МИШЕЙ І ЛЮДЕЙ»

2.1. Методологія та принципи аналізу

Будь-які дослідження в галузі перекладознавства потребують методологічного підґрунтя. У випадку аналізу множинності перекладів доречно використовувати новітній для лінгвістичного перекладознавства культурологічний підхід. Методологія нашого дослідження дозволяє не лише виявляти перекладацькі трансформації, а й інтерпретувати їх у широкому соціокультурному контексті. Таким чином, ми розглядаємо переклад не як «нейтральний текст», а як процес, який відображає систему цінностей і культурних поглядів певної країни та історичної доби.

Зазначимо, що широке застосування культурологічний підхід набув саме у часи «культурного повороту», датованим кінцем ХХ ст. Його визначними представниками стали С. Баснет та А. Лефевр, які окреслювали тогочасні нові напрямки перекладознавства. Дослідники наголошували, що переклад є невід’ємною складовою культурної історії, адже він завжди відбувається в умовах впливу ідеологічних і політологічних систем [36].

С. Баснет у своїх працях зазначає, що переклад є культурною практикою, яка виходить значно за межі суто мовної проблематики. Авторка дотримується думки, що переклад – не лише засіб передачі змісту, а й джерело культурних цінностей, що формують сприйняття літератури у цільовій культурі [36].

А. Лефевр запропонував концепцію перекладу як переписування, що завжди обмежене культурними та ідеологічними умовами, які впливають на вибір перекладацьких стратегій. Дослідник також підкреслює, що переписування здатне змінювати літературний канон, адже воно визначає, які твори стають доступними іншій культурі та саме яким чином вони інтерпретуються там [44]. З цього випливає, що першочерговими є не мовні відмінності, а культурні, що особливо актуально для нас.

Спільні ідеї С. Баснет та А. Лефевра заклали підґрунтя для культурологічного підходу, який у сучасному перекладознавстві широко застосовується та розглядається як інструмент для аналізу множинності перекладів [36; 44]. Наголосимо, що кожен переклад – це результат не лише індивідуальної інтерпретації перекладача, а й впливу широкого культурного середовища. Саме тому культурологічний підхід дозволяє пояснити, чому різні переклади демонструють відмінності й на ідеологічному та культурному рівнях.

Таким чином, доречність такого підходу визначена тією обставиною, що множинні ретрансляції тексту оригіналу у нашій роботі аналізуються на матеріалах сучасних перекладів, у яких творчість перекладача здійснюється в умовах розуміння пріоритету культурних чинників над суто мовними та, відповідно, очевидною «видимістю» перекладача, його статусом «співавтора» оригінального твору.

Зазначений підхід і визначає принципи нашого дослідження, яке загалом проведено у три етапи. **Перший** з яких характеризується застосуванням традиційного підходу, адже ми створили теоретичну та методологічну основу для нашого дослідження, застосовуючи під час цього етапу *методи синтезу, аналізу, індукції та дедукції* задля аналітичної оцінки теоретичного матеріалу, який стосується теми нашого дослідження. Також було використано *дефінітивний метод* з метою наведення пояснень наукових термінів, які були застосовані для проведення практичної частини аналізу.

Під час **другого етапу** ми збирали матеріал для науково-практичної частини та використовували *метод довільного добирання*, щоб обрати текст оригіналу та тексти перекладів. До аналізу нами було залучено оригінальний текст повісті Дж. Стейнбека *Of Mice and Men* [58] англійською мовою та два його сучасних українських переклади 2016 року С. Снігура та 2022 року Н. Михаловської [25; 26]. Добирання у цьому випадку було довільним, оскільки у виборі тексту першотвору ми керувалися власними вподобаннями, тоді як тексти перекладів було обрано за критерієм їхньої наявності у вільному доступі в мережі інтернет. Вибір українських перекладів був обґрунтований нашим

прагненням знайти відмінності між текстами перекладу однієї доби, адже за радянських часів ця повість не перекладався українською та перебував під забороною, тому що містив ідеологічні та культурні особливості і наративи, які не співпадали з політикою СРСР. Ці два тексти нині вважаються єдиними українськими перекладами повісті Дж. Стейнбека *Of Mice and Men*, який майже півстоліття пробув під цензурою.

Для виявлення подібності чи відмінності перекладацьких рішень використовувався **метод суцільного добору** з обмеженням на окремі частини тексту – діалоги між головними персонажами (особливо Джорджем та Ленні), сцени конфлікту, опис образу жінки та фінал твору. Джерельна база дослідження та принципи добирання ілюстративних прикладів детально описано в наступному підрозділі роботи.

Третій етап став головною частиною нашої роботи та складався з кількох стадій практичної складової нашого дослідження.

На першому кроці нашого аналізу був застосований **метод порівняння** для порівняння фрагментів автентичного англійськомовного художнього твору з його українськими перекладами задля виявлення однакових перекладацьких рішень, включно з аналізом застосованих способів перекладу чи перекладацьких трансформацій та використаних мовних засобів.

На другому кроці ми дослідили за таким самим принципом відмінні та подібні перекладацькі рішення. Усі проаналізовані одиниці ми поділили на власні назви, фразеологізми та реалії. Відповідно, ми мали необхідність застосувати **метод класифікаційного аналізу** на цьому етапі. У той час, вилучені нами одиниці перекладу потребували їх аналізу в контексті речень, тому було застосовано **метод контекстуального аналізу** також.

На третьому кроці ми застосували **метод кількісного аналізу** для виявлення співвідношення однакових та відмінних перекладів.

Після послідовного проведення всіх зазначених вище етапів дослідження ми сформулювали висновки нашого дослідження та вказали на можливі напрями подальших студій.

2.2. Матеріал дослідження

Джерельну базу нашого дослідження сформувала повість американського письменника Джона Ернста Стейнбека (John Ernst Steinbeck) «Про мишей і людей» (*Of Mice and Men*) в оригіналі англійською мовою, а також два його українські переклади, здійснені у однакові історичні періоди: переклад 2016 року, опублікований видавничою групою «КМ-БУКС», та інший сучасний переклад, який побачив світ у 2022 році у видавництві «BOOKSHEF». Ці два переклади, які хоч і були здійснені в одних і тих самих політичних, ідеологічних та культурних умовах, стали об'єктом порівняльного аналізу з метою виявлення редагувань та трансформацій, які відображають характер епохи та сучасні підходи різних майстрів перекладу.

Джон Ернст Стейнбек-молодший (1902–1968) – один із найвизначніших американських письменників ХХ століття, лауреат Нобелівської премії з літератури 1962 року. Він народився 27 лютого 1902 року в місті Салінас, Каліфорнія, у родині німецько-ірландського походження. Його дитинство пройшло в аграрному регіоні, що згодом стане основним тлом багатьох його творів. Вплив життя сезонних робітників, фермерів, безробітних, мігрантів – усе це сформувало світогляд майбутнього письменника і стало тематичною основою його творчості [54, р. 44–47].

У 1919 році Дж. Стейнбек вступив до Стенфордського університету, де вивчав англійську літературу, творче письмо, а також деякі природничі науки. Однак він так і не отримав диплома, залишивши навчання у 1925 році. Паралельно зі студіями майбутній письменник працював на фермах, у лабораторіях, займався важкою фізичною працею. Цей досвід дозволив йому зблизька побачити життя сезонних робітників, селян та бідняків, які згодом стануть головними героями його творів [56].

Його творчість ґрунтується на реалістичному зображенні соціальних проблем та глибокому співчутті до «маленької людини». Дитинство в

Салінській долині, яка згодом стане «літературним пейзажем» багатьох його творів, мало визначальний вплив на формування письменника. Особливу роль відіграла його мати – шкільна вчителька, яка прищепила синові любов до читання й письма, що стало важливим фундаментом для його подальшої літературної кар'єри [56; 59]. Його стиль письма поєднує реалізм, гуманізм і глибоке психологічне проникнення. Найвідоміші твори Дж. Стейнбека – «Грона гніву», «На схід від Едему», «Про мишей і людей» – здебільшого присвячені темі американської мрії, гідності бідної людини, соціальної несправедливості [38; 51].

Перші літературні спроби – роман *Cup of Gold* (1929) та збірка оповідань *The Pastures of Heaven* (1932) – не мали значного комерційного успіху. Проте вже *Tortilla Flat* (1935) принесла письменнику популярність і літературні відзнаки у Каліфорнії. Наступні твори закріпили його репутацію як «соціального реаліста»: роман *In Dubious Battle* (1936) про страйк робітників, повість *Of Mice and Men* (1937) про трагедію двох наймитів під час Великої депресії, а також *The Grapes of Wrath* (1939), яка стала справжнім проривом [56; 57].

Роман *The Grapes of Wrath* здобув Пулітцерівську премію (1940) і Національну книжкову премію, а також був екранізований. У ньому Дж. Стейнбек показав тяжке становище фермерської родини Джоадів, змушеної мігрувати з Оклахоми до Каліфорнії. Критики визнали твір «американським епосом», адже він поєднав документальність, емоційність і соціальну гостроту [56].

Його творчість відзначена численними нагородами. Окрім Пулітцерівської премії, він отримав Нобелівську премію з літератури (1962) «за реалістичні та образні твори, що поєднують співчутливий гумор і гостре соціальне сприйняття» [57]. У 1964 році президент Л. Джонсон нагородив Дж. Стейнбека Президентською медаллю Свободи, яку отримують цивільні громадяни США за значний внесок в обороноздатність та безпеку країни, підтримку миру та розвиток і поширення американської культури в світі.

У контексті дослідження множинності перекладів творчість Дж. Стейнбека є особливо показовою. Його тексти відзначаються поєднанням універсальних тем і культурно специфічних деталей, що створює широке поле для інтерпретацій перекладачів. Саме завдяки багатоплановості, символізму та соціальній спрямованості його творів існують численні переклади, які відтворюють оригінал крізь призму різних культурних і мовних контекстів.

Повість «Про мишей і людей» був написаний у 1937 році. Це камерна, трагічна історія двох заробітчан, Джорджа і Ленні, які мріють про власний клптик землі у жорстокому світі Великої депресії. Твір має характерну для Дж. Стейнбека побудову діалогів, сильний підтекст і соціальний критицизм. Назва твору – алюзія на вірш Роберта Бернса, де йдеться про те, що навіть у найкращих видів мишей і людей трапляються збої та проблеми.

Джордж – розсудливий і відповідальний, натомість Ленні – фізично сильний, але має інтелектуальні вади й поводить ся як дитина. Їх поєднує спільна мрія – заробити достатньо грошей, щоб купити невелику ферму й жити незалежно – «off the fatta the lan'» [58]. Ця мрія стає символом їхньої дружби і надії в жорстокому світі.

На початку твору Джордж і Ленні тікають з міста Відлі, бо Ленні, зачарований м'якою шовковою тканиною, доторкнувся до сукні жінки, і це було сприйнято як напад. Вони знаходять роботу на ранчо неподалік Соледада. Власник ферми підозрілий до їхньої дружби, адже робітники зазвичай працюють поодиночі. Його син Карлі, агресивний і задерикуватий, відразу недолюблює Ленні.

На ранчо вони знайомляться з іншими робітниками: старим калікою Кенді, який після втрати руки боїться стати непотрібним; чорношкірим стайнярем Круксом, що потерпає від расової ізоляції; та дружиною Карлі, єдиною жінкою на фермі, яка почувається самотньою і прагне уваги. Кожен із цих персонажів уособлює тему самотності й нездійсненої мрії, яка проходить крізь усю оповідь.

Мрія Джорджа і Ленні несподівано здається досяжною, коли Кенді пропонує віддати свої заощадження, аби разом купити ферму. Проте трагічний поворот подій усе руйнує. Коли дружина Карлі намагається поговорити з Ленні, він, зачарований її волоссям, торкається його. Коли вона починає кричати, Ленні, намагаючись змусити її замовкнути, випадково ламає їй шию. Усвідомлюючи масштаби трагедії, він тікає до визначеного місця зустрічі біля річки, де вони з Джорджем домовилися ховатися у випадку небезпеки.

У той час на ранчо спостерігається невдоволення і більшість працівників охоплює лють. Карлі веде групу чоловіків, щоб помститися Ленні. Джордж розуміє, що його друг приречений на жорстоку смерть. Щоб уберегти Ленні від страждань, він сам стріляє йому в потилицю, водночас розповідаючи про їхню спільну мрію – власний дім і спокійне життя, оповіді про яку Ленні любив слухати і таким чином міг заспокоїтись. Твір завершується сценою, де мрія вмирає разом із Ленні, залишаючи Джорджа самотнім у світі, сповненому жорстокості та ізоляції [58].

Таким чином, повість *Of Mice and Men* є глибокою соціальною драмою, що порушує теми дружби, мрії, самотності та людської гідності. Через просту історію двох робітників Дж. Стейнбек показав ширшу картину життя знедолених під час Великої депресії.

Важливо відзначити, що часи Великої депресії – епохи кризи, безробіття та руйнування ідеалів, яка вразила не лише США, а й стала одним із символів кризи капіталістичної системи, дуже детально та точно описані в творі. Цей період, що тривав з 1929 до кінця 1930-х років, характеризувався глибокою економічною кризою, масовим безробіттям і занепадом сільського господарства. Рівень безробіття в США у 1933 році досяг приблизно 25%, а валовий національний продукт скоротився майже вдвічі [39].

У повісті Дж. Стейнбека ці соціально-економічні умови відображені через образи кочових робітників, які змушені мандрувати з ферми на ферму у пошуках тимчасової праці. Саме такі герої, як Джордж і Ленні, уособлюють долю тисяч так званих *migrant laborers* (мігрантів-наймитів), що опинилися в

умовах нестабільності та відсутності соціального захисту. Багато каліфорнійських фермерів у той час наймали дешеву робочу силу серед безробітних, що приїжджали з інших регіонів країни [47].

Особливість цього історичного контексту полягає у тому, що Велика депресія не лише створила матеріальні труднощі, а й сформувала особливу атмосферу відчаю, самотності та зруйнованих мрій. Саме ця атмосфера визначає трагізм твору Дж. Стейнбека. Образ «американської мрії», яка залишається недосяжною для головних героїв, стає символом цілого покоління, що втратило віру у стабільне майбутнє. Таким чином, повість *Of Mice and Men* є не лише художнім твором, але й документом епохи, що зберіг у літературній формі ключові риси соціально-економічної кризи 1930-х років.

Саме тому в радянському ідеологічному контексті цей твір міг сприйматись як такий, що викриває хиби капіталізму і тому був заборонений до публікування чи перекладу, або потребував повного цензурування окремих аспектів, що не відповідали офіційній риториці (наприклад, натяки на сексуальність, жорстокість, фаталізм, моральний релятивізм) [41, р. 96].

Лише за часів Незалежної України твір Дж. Стейнбека було перекладено. Сергій Снігур здійснив перший український переклад повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей» у 2016 році, виданий видавництвом «Група КМ-БУКС» [26].

Перекладач працював викладачем письмового перекладу, читав курс «Історія перекладу і перекладознавства», запровадив кодекс професійної етики – «Клятву Ієроніма» – для студентів-перекладачів у Міжнародному гуманітарному університеті у місті Одеса, звідки він і є родом.

Відомо, що під час роботи над твором Дж. Стейнбека перекладач прагнув максимально зберегти індивідуальність мовлення персонажів, особливо відтворення простоти і часом «незграбності» висловів Ленні. Саме це робить переклад близьким до оригіналу, адже соціальна та мовна характеристика героїв є ключовим художнім засобом твору.

Наталія Михаловська – сучасна українська перекладачка, літературознавиця і викладачка. У 2022 році вона представила новий переклад повісті Дж. Стейнбека у видавництві «BOOKSHEF». Її робота відзначається сучасним підходом: перекладачка прагнула зробити текст ближчим до теперішнього українського читача, оновивши лексику та надавши героям живішого звучання. У цьому перекладі збережено особливості стилю Дж. Стейнбека: діалектне мовлення, мінімалістична лексика, підвищена чутливість до підтекстів [25].

Таким чином, обидва переклади – С. Снігура та Н. Михаловської – демонструють різні способи відтворення тексту оригіналу: перший тяжіє до максимальної точності й стилістичної вірності оригіналу, другий – до адаптації та сучаснішої інтерпретації. Це створює можливості для дослідження множинності перекладів та аналізу перекладацьких трансформацій.

Таким чином, у роботі зіставляються три тексти: англійський оригінал *Of Mice and Men*, перший український переклад 2016 року та сучасний переклад Наталії Михаловської 2022 року. Було опрацьовано 107 сторінок оригінального тексту в електронному вигляді, 128 сторінок першого українського перекладу, а також 112 сторінок сучасного перекладу у виданні 2022 року. Оригінал тексту та тексти перекладу представлені в форматі .pdf та .doc [25; 26; 58]. Незважаючи на формальні розбіжності у форматах, усі тексти було співвіднесено шляхом розділової та абзацної синхронізації.

Для аналізу множинності перекладів повісті ми зіставили два українські переклади 2016 і 2022 років, які належать до однієї доби. Отже, метою було не виявлення вилучень чи «помилوک», а порівняння рішень перекладачів. Отже, до вибірки увійшло 100 фрагментів із різних частин твору (експозиція, кульмінація, розв’язка), що репрезентують переклад власних назв, фразеологізмів, реалій та соціально маркованої лексики. Зокрема ми зосередились на відтворенні таких мовних засобів як *власні назви, фразеологізми та реалії*, які слугували *одинацями аналізу*. Порівняння здійснювалося за аналізом способів перекладу та перекладацьких трансформацій: транслітерація/транскрипція, калькування,

експлікація (розгорнуте пояснення), генералізація/конкретизація, добір варіантних відповідників, компенсація тощо [8; 14; 61]. Такий підхід дав змогу простежити, як кожен переклад формує культурно-смісловий ефект оригіналу за рахунок вибору способу передачі одиниць із соціокультурним навантаженням, і зафіксувати стабільні збіги та варіативність без акценту на розбіжностях як «помилках». Загалом, результати демонструють спектр прийомів у межах однієї перекладацької традиції та дозволяють описати їхню функціональну релевантність для сприйняття тексту українським читачем.

Висновки до розділу 2

Нами було розглянуто культурологічний підхід у перекладознавстві та його застосування до аналізу множинності перекладів повісті Джона Стейнбека *Of Mice and Men*. Вихідною позицією стала концепція А. Лефевра та С. Баснет, які наголошували на тому, що переклад не можна розглядати виключно як мовний акт, адже він завжди вкорінений у ширший культурний, соціальний та історичний контекст. Такий підхід дозволяє зрозуміти, чому один і той самий твір може набувати кількох перекладних інтерпретацій, відмінних одна від одної не лише мовними засобами, а й смисловим наповненням.

Множинність перекладів у цьому сенсі є природним явищем, оскільки кожен перекладач постає посередником між автором і культурою цільової аудиторії, а його робота відбувається під впливом конкретних методів, перекладацьких стратегій і соціально-історичних умов. У процесі аналізу було окреслено методологічну базу дослідження, яка поєднала описові та порівняльні елементи з урахуванням культурологічної перспективи.

Окрему увагу приділено постаті Джона Стейнбека та його повісті «Про мишей і людей», який посідає значне місце в американській літературі XX століття. Сюжет твору, побудований навколо двох робітників-наймитів, відображає соціальні проблеми Великої депресії, зокрема крихкість людських мрій, самотність та вразливість особистості в умовах економічної

нестабільності. Ці теми мають універсальне звучання, що зумовило інтерес до перекладу повісті в різні періоди.

Важливим аспектом дослідження стало порівняння українських перекладів твору. Зокрема, було розглянуто переклад Сергія Снігура (2016) та Наталії Михаловської (2022). Обидва перекладачі репрезентують різні підходи до відтворення тексту Дж. Стейнбека: перший орієнтується на більш традиційні засоби, тоді як другий відображає сучасні тенденції перекладознавства, зокрема прагнення до збереження оригінальної стилістики та культурних маркерів. Саме співіснування цих перекладів демонструє, як культурологічний підхід допомагає осмислити множинність перекладацьких рішень та їхній зв'язок із конкретним історичним і культурним середовищем.

Додатково було наведено історичну довідку про часи Великої депресії у США, що дозволило краще зрозуміти соціально-економічний ґрунт, на якому виник твір. Усвідомлення історичного контексту є ключовим для глибшого прочитання повісті та адекватного його перекладу, адже воно визначає як образи персонажів, так і загальний ідейний зміст.

Отже, можемо стверджувати, що культурологічний підхід у перекладознавстві створює необхідну теоретичну основу для аналізу множинності перекладів. Розгляд творчості Дж. Стейнбека та українських перекладних інтерпретацій його повісті «Про мишей і людей» підтверджує, що кожен переклад є унікальною культурною репрезентацією, яка поєднує авторську інтенцію з перекладацькими стратегіями та соціально-історичним контекстом. Саме в цьому і полягає цінність множинності перекладів як об'єкта наукового дослідження.

РОЗДІЛ 3. ПОДІБНІСТЬ/РОЗБІЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ПОВІСТІ ДЖ. СТЕЙНБЕКА «ПРО МИШЕЙ І ЛЮДЕЙ»

Досліджуючи та співставляючи українські переклади повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей», ми дійшли висновку, що одиницями, які найкраще відтворюють подібності та розбіжності цих текстів, виступають власні назви, реалії, фразеологізми та знижена лексика. У цьому розділі ми послідовно та детально розглядаємо приклади їх вживання в тексті оригіналу та способи їх відтворення сучасними українськими перекладачами.

Зазначимо, що у сучасному українському перекладі Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» особливою є передмова, що виступає поетичним епіграфом до твору [26]. До цього прийому вдався Сергій Снігур у перекладі 2016 року, хоча у тексті оригіналу та перекладі Наталії Михаловської ми не бачимо жодної передмови. Фрагмент вірша шотландського поета Роберта Бернса *To a Mouse, On Turning Her Up in Her Nest with the Plough* November 1785 («До миші, вивернутої плугом з нори в листопаді 1785 року») взятий перекладачем не випадково і таке перекладацьке рішення можна вважати дуже правильним та доречним [18; 20].

У виданні подано як уривок оригінального тексту англійською мовою, так і український переклад визначного українського перекладача Василя Мисика. Саме цей твір є ключем до розуміння назви роману, адже рядок «*The best laid schemes of mice and men / Go often askew*» («*І мишачих, і людських мрій / Немало гине*») став безпосереднім джерелом для назви твору [26]. Символіка цього епіграфа наголошує на вразливості людських мрій, які так само легко руйнуються, як і нора маленької миші під лезом плуга.

Цікаво, що українські перекладачі двох видань – Сергій Снігур (2016) та Наталія Михаловська (2022) – залишили дослівне відтворення назви *Of Mice and Men* як «Про мишей і людей» [25; 26]. Така перекладацька стратегія забезпечує точність передачі смислу й водночас відтворює інтертекстуальний зв'язок з поезією Р. Бернса, на який свідомо спирається Дж. Стейнбек. Таким

чином, введення вірша у виданні 2016 року підкреслює не лише джерело назви, а й поглиблює сприйняття головної ідеї роману – неминучої крихкості людських планів і надій, що особливо притаманне часам Великої депресії в США.

3.1. Способи та стратегії перекладу власних назв

Власні назви є одними з найважливіших одиниць перекладу у художніх творах, адже вони можуть виконувати не лише ідентифікаційну функцію, а й вміщувати культурні та соціальні конотації, які варто влучно передати перекладачеві. Власні назви – це мовні одиниці, які позначають унікальні об'єкти, неповторні в межах свого класу [8, с. 423]. Вони часто мають особливе значення у перекладацькому процесі, адже саме через їх унікальність і культурну маркованість професіонал постійно стикається з проблемою підбору доцільного способу перекладу.

Важливо розрізняти типи власних назв при перекладі. О. Карпенко виділяє такі основні групи:

- антропоніми (імена, прізвища, псевдоніми, прізвиська);
- топоніми (назви країн, міст, гір тощо);
- космоніми (назви природних космічних об'єктів);
- теоніми (імена міфологічних чи релігійних персонажів);
- зооніми (клички тварин);
- ергоніми (назви закладів та установ);
- хрононіми (назви історично важливих відрізків часу);
- ідеоніми (назви витворів людської культури);
- хрематоніми (назви предметів матеріальної та духовної культури); [9].

Найчастіше у художніх текстах зустрічаються приклади вживання топонімів, ергонімів та антропонімів. Це можна пояснити особливістю таких творів, адже будь-який літературний твір має наративну структуру, де здебільшого зображуються люди, їхнє життя та побут. Імена персонажів часто створюють окремі асоціації або ж образи в уяві читача, що допомагає автору

передати соціальний статус, етнічну приналежність чи іноді й психологічні риси героїв. Топоніми, у свою чергу, описують місце події та акцентують увагу на культурному колориті твору. Також ми можемо зустрічати й хрематоніми чи зооніми в художніх текстах, але дещо рідше. Вони здебільшого виконують другорядну функцію – позначають предмети матеріальної культури чи підсилюють певну атмосферу твору. Звідси, у художній прозі власні назви виступають важливим інструментом персоналізації та конкретизації зображуваних подій, без котрих було б складно уявити літературний наратив.

У тексті досліджуваної нами повісті Дж. Стейнбека *Of Mice and Men* найпоширенішими є саме антропоніми та топоніми [58]. Вони визначають основний художній світ твору: антропоніми уособлюють коло персонажів, а топоніми вказують на географічне місце подій, а саме каліфорнійську долину часів Великої депресії. Хрематоніми зустрічаються лише епізодично (назви журналів), виконуючи допоміжну функцію створення соціально-побутового тла.

При перекладі власних назв важливо також влучно підібрати спосіб їх перекладу. Проблема їх перекладності належить до досить дискусійних у сучасному перекладознавстві, адже вони поєднують у собі звукову форму, орфографічні норми та культурний контекст. Дуже часто правильна передача власної назви залежить не лише від мовних чинників вихідної мови, але й від норм мови перекладу та ступеня її усталеності в культурі-реципієнта [8, с.424]. Дослідники виділяють основні способи перекладу власних назв [8; 48; 50; 63]:

- Транскрипція (фонетична передача слова)

Цей спосіб перекладу полягає у передачі звучання власної назви засобами фонетичної системи вхідної мови. Основною ціллю такого фонетичного передання слова є збереження автентичного звучання іншомовної назви. Дослідники зазначають, що транскрипція найчастіше використовується при перекладі імен героїв твору та географічних назв, які не мають відповідників у мові перекладу [8; 48]. Такий підхід дозволяє зберегти колорит твору та його емоційне навантаження на читача, не спотворюючи імена героїв.

- Транслітерація (графічна передача слова)

Графічна передача слова – це написання власної назви літерами мови перекладу, при цьому зберігаючи орфографічну структуру слова. Транслітерація переважно застосовується при перекладі топонімів, або власних назв, які мають сталу міжнародну форму. Ця трансформація забезпечує збереження візуальної ідентичності слова оригіналу, особливо у художніх текстах, де реалії тісно перетинаються з топонімічними назвами.

- Калькування (дослівний переклад)

Дослівний переклад застосовується у випадках, коли власна назва має контекст чи смисл, зрозумілий та відомий для читача мови перекладу. Цей спосіб є виправданими лише тоді, коли структура назви несе додаткове символічне або смислове навантаження [8]. Якщо ж у тексті оригіналу всі власні назви вважаються реальними топонімами чи антропонімами без внутрішньої семантики слова, то калькування прийнято не застосовувати в таких випадках.

- Адаптація (лінгвістичні зміни відповідно до норм вхідної мови, або ж культурні)

Адаптивний переклад – це пристосування власної назви до норм мови перекладу. Адаптація може вважатися виправданою або необхідною, якщо сприйняття тексту суттєво погіршується при збереженні оригінальної власної назви та викликає культурне непорозуміння та дисонанс. Проте, у художніх текстах відстежується тенденція на збереження оригінальної власної назви та її форми, щоб не втрачати національне забарвлення. Саме тому сучасні перекладачі схильні не використовувати адаптації при художньому перекладі, щоб донести до читача культурну та національну автентичність твору за допомогою власних назв.

- Транскодування (комбінований або ж змішаний спосіб)

Змішаним способом перекладу власних назв вважають транскодування, адже він поєднує елементи транслітерації та транскрипції. Більшість науковців називає цей спосіб найгнучкішим, тому що він дозволяє водночас зберегти звучання та написання вихідної одиниці перекладу. Саме цей метод найчастіше

і застосовують перекладачі при передачі власних назв, щоб зберегти іншомовний колорит та зробити текст зрозумілим і природним для читача вхідної мови.

Вибір перекладацької трансформації залежить від низки факторів, які кожен перекладач має враховувати при роботі з художнім текстом. До них перекладознавці відносять: ступінь упізнаваності власної назви; мовні норми та правила, за якими усталена одиниця передається на практиці; роль власної назви у творі та чи несе вона якесь символічне навантаження; стилістичний вплив твору та враження, яке він справляє на загальну атмосферу тексту [8; 63].

Таким чином, перекладач повинен балансувати між пристосуванням слова до культури вхідної мови (доместикація) та збереженням іншомовної традиції та мовної норми (форенізація). Українські перекладачі твору Дж. Стейнбека обрали дещо різні підходи при передачі власних назв, що ми вважаємо цікавим розглянути нижче.

Попри загальну тенденцію у застосуванні транскодування, ряд власних назв передано по-різному перекладачами, що впливає на стиль текстів, їх образність та культурні сенси повісті [25; 26]. Це явище є дуже важливим для аналізу, адже переклади повісті були здійснені в одному часовому проміжку і мають багато спільних підходів до передачі власних назв, але все рівно ми відстежуємо низку відмінних інтерпретаційних виборів з боку українських перекладачів.

Розглянемо основні тенденції передачі власних назв. У даному реченні ми маємо три власні назви: 1) *Soledad* передано однаково шляхом транслітерації; 2) *Salinas River* – обидва переклади також ідентичні у зображенні назви річки за допомогою транскодування, проте маємо стилістичні варіації у слова *ріка* та *річка*; 3) спостерігаємо різницю у передачі *Габілянських* (переклад С. Снігура) та *Габіланських гір* (переклад Н. Михаловської), де у першому випадку перекладач вирішує використати разом з транскрипцією і фонетичну адаптацію «*ля*» задля милозвучності для українського читача, а от в другому варіанті ми відстежуємо оригінальне англійське звучання:

(1) *A few miles south of **Soledad**, the **Salinas River** drops ... and rocky **Gabilan mountains**, but on the valley side the water is lined with trees.*

*Декілька миль на південь від **Соледада** річка **Салінас** підходить ... до стрімких скелястих **Габілянських гір**, але на другому, рівнинному березі вздовж води вишикувалися дерева. (С. Снігур)*

*За кілька миль на південь від **Соледада** ріка **Салінас** тулиться ... суворі скелясті **Габіланські гори**, але з іншого, низинного боку до води підступає стрій дерев. (Н. Михаловська)*

У наступному прикладі ми відстежуємо різницю в перекладі назв за допомогою транскрипції (**Мюрей / Маррей**) та однакові варіанти передачі **Howard Street**:

(2) *You remember settin' in that gutter on **Howard Street** and ... goin' into **Murray and Ready's** ... ?*

*Пам'ятаєш, як ми сиділи в тій дірі на **Говард-стріт** і ... прийшли в контору «**Мюрей і Реді**» ... ? (С. Снігур)*

*Пам'ятаєш, як ми сиділи в тій канаві на **Говард-стріт** і ... зайшли до «**Мюрей і Реді**» ... ? (Н. Михаловська)*

Також ми спостерігаємо застосування лексико-семантичної заміни слів **small man** у перекладі С. Снігура на **Коротуна**. У той час, як Н. Михаловська залишає нейтральний опис персонажа як **Малий чоловік**. Як бачимо, англійський оригінал не є власною назвою, проте, обоє перекладача вдаються до його заміни на прізвисько або ж ім'я-характеристику. Це наближує переклад до адаптаційної трансформації, бо ми спостерігаємо зміну стилю та функції цього словосполучення:

(3) ***The small man** stepped nervously beside him.*

***Коротун** нервово тупцював поруч. (С. Снігур)*

***Малий чоловік** нервово походжав біля нього. (Н. Михаловська)*

Наступним прикладом ми також хочемо показати різницю у підході українських перекладачів. С. Снігур вдається до калькування, додаючи

символізму до імені, а от Н. Михаловська вже традиційно притримується правил транскрипції:

(4) *Crooks said darkly, "A guy goes nuts if he ain't got nobody."*

Кручений похмуро сказав: «Людина з глузду з'їде, коли нікого не матиме біля себе.» (С. Снігур)

Крукс похмуро сказав: «Людина з глузду з'їде, якщо нікого не має поруч.» (Н. Михаловська)

Отже, ми доходимо висновку, що у перекладі власних назв українські перекладачі мають дещо розбіжне бачення їх відтворення в тексті. Топоніми вони перекладають схожими способами та не за незначних розбіжностей, а майже всі антропоніми твору передано по різному. С. Снігур надає перевагу доместикації та активно застосовує адаптивні та семантичні трансформації – калькування, заміни, експресивну номінацію. У той час, Н. Михаловська віддає перевагу форенізації власних назв та обирає транскрипцію, орієнтуючись на оригінальне звучання імен героїв. Загалом, 35% власних назв було перекладено однаково, значну частку яких становили усі топоніми твору, а 65% припадає на відмінні способи передачі антропонімів.

3.2. Способи та стратегії перекладу фразеологізмів

Не менш цікавими для аналізу множинності перекладів є стійкі словосполучення – фразеологізми. Їх характерними ознаками вважається цілісність та стійкість значення, яке нерідко є переносним. Переважна більшість фразеологізмів еквівалентна окремому слову, тому вони виступають у ролі єдиного цілого, або ж одиниці перекладу, тобто відстежується семантична злитість та регулярна сполучуваність [12]. Також фразеологізми часто культурно марковані, що становить надзвичайно важливу роль для художніх текстів, зокрема.

До структурних моделей фразеологізмів дослідники зазвичай відносять порівняльні кліше (*як дві краплі води*, *strong as a bull*), двочленні біноми (*ні*

риба ні м'ясо; *by hook or by crook*), прислів'я (*He все те золото...; don't count your chickens...*) та стійкі вигуки чи інтенсифікатори (*та ну його к бісу; what the hell*) [12; 27].

Із найбільш поширеної класифікації фразеологізмів, зокрема, у перекладознавстві виокремлюють такі їх види [10, с.182–184]:

1) експресивно-емоційні (*what the hell; for God's sake; Jesus Christ; damn it*) – сюди відносимо вигуки, інтенсифікатори тощо. Їх головна функція – це передати настрій тексту, його емоцію та задати тону. Найчастіше вони використовуються на початку речення чи репліки та легко можуть бути заміненими іншими вигуками. Щодо можливих недоліків та ризиків їх передачі іншою мовою, вчені зазначають можливість підбору надто грубого чи недоречного відповідника у вхідній мові, або існування культурних норм, які не дозволяють зберігати смисл оригінальної одиниці, що призводить до надмірного нейтрального перекладу та втрати закладеного сенсу.

2) оцінні (*a tough nut; small fry; rattrap*) – містять оцінку та соціальні смисли, наприклад, зневагу, підозру чи захоплення. Вони часто впливають на образ персонажа та показують його статус у соціумі, ставлення інших героїв до нього, тобто іноді виступають у ролі «клейма/ярлика». При їх перекладі дуже легко втратити іронію чи сарказм автора, який міститься у першоджерелі, а також культурний зміст вислову.

3) табуйовані/евфемістичні (*Jesus Christ!*) – регулюють соціально чутливі теми: політика, релігія, смерть, лайка тощо. Дуже часто табуйовані фразеологізми характеризуються високою культурною залежністю. При перекладі постає проблема їх передачі, що часто призводить до неадекватності передачі через надмірну грубість вислову, або зміною жанрового тону.

4) соціолектні/жаргонні (*give a bum steer; to be canned; shove off; in the poke (groshi)*) – створюють автентичний ідеолект героя та його соціальне тло (сферу діяльності, оточення тощо). Таким фразеологізмам притаманний знижений регістр та системна поява у мовленні конкретних персонажів упродовж усього твору. Тут перекладач повинен занурюватись у жаргонні

еквіваленти своєї мови та уникати надмірної літературизації, щоб не втратити ритм тексту та характерні особливості мовлення персонажів.

5) культурно-специфічні та історично марковані (*jungle-up* (жаргон часів Великої депресії); *riding shotgun*) – виступають маркером певної доби, епохи, професійного чи соціального середовища у тексті. Дуже часто ці фразеологізми є безеквівалентними, адже стосуються конкретного історичного чи культурного відрізка часу, який притаманний лише певній країні і відсутній в іншій. Перекладач обов'язково повинен мати фонові знання з цієї епохи та вміти впізнавати маркери місця чи доби в тексті, навіть якщо немає прямої їх згадки. Проте, часто цей виклик для професіонала може бути надскладним і він залишить описовий переклад виразу, або використає адаптацію реалії.

6) інтертекстуальні та біблійно-алюзивні (*the fatta the land*) – виступають елементом сакральності у тексті, підсилюють пафос та минулі традиції мови оригіналу. Ці фразеологізми зазвичай вважаються добре упізнаваними для читача та перекладача, часто містять архаїчну лексику чи біблійні мотиви. Проте, вони теж викликають особливої уваги при передачі, адже професіонал може вдатися до надмірної театральності чи абсолютної втрати алюзії. Іноді єдиним правильним варіантом є подача виноски чи застосування нейтральнішого опису.

Українська школа перекладознавців схиляється до спільного рішення проблеми перекладу фразеологізмів та виділяє наступні найбільш вживані лексико-семантичні трансформації [8; 10]:

➤ пошук фразеологічних еквівалентів – виступає максимально економним та стилістично точним шляхом. Науковці розглядають його у межах комунікативного чи динамічного підходу [33; 48; 49];

➤ застосування образного чи структурного калькування – зберігає форму та метафору тексту оригіналу. Єдиним недоліком може виступати ризик посилення на іншомовну культуру і навіть таке калькування фразеологізму може бути не надто зрозумілим для читача вхідної мови.

➤ описовий переклад – розгортання значення вислову, якщо підбір еквіваленту неможливий або відсутній в іншій мові. Також іноді перекладачі вдаються до цього способу при неприйнятності збереження образу героя для культури читача, або нечитабельності вислова для адресата.

➤ адаптація та локалізація – підбір культурно прийнятного образу згідно традицій вхідної мови або реєстрове вирівнювання фразеологізма, тобто нейтральність у перекладі релігійних вигуків чи вживанні лайки.

➤ конкретизація/генералізація – корекція ступеня семантичної деталізації в мові перекладу.

➤ редукція/опущення – випущення певного словосполучення або додавання слів для прояснення культурного контексту, дотримуючись цілісності стилю твору.

Перейдемо до характеристики та аналізу множинних перекладів фразеологізмів досліджуваної нами повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей». У проаналізованому корпусі нашої вибірки фрагментів з повісті фразеологізми становлять суттєву частину та найбільш питому вагу мають експресивно-емоційні фразеологізми, соціолектні одиниці епохи Великої депресії та оцінні кліше. Відповідно домінують такі способи перекладу як: фразеологічний еквівалент, описовий переклад, адаптація та вибірково зустрічається евфемізація та редукція.

Розглянемо декілька прикладів. С. Снігур тут вдається до нейтралізації та вилучення експресивно-емоційного фразеологізма, що призводить до втрати емоційної конотації у цьому фрагменті. Н. Михаловська використовує український еквівалент, щоб зберегти ідіому:

(5) *Lennie, **for God'sakes** don't drink so much.*

Ленні! не пий стільки. (С. Снігур)

*Ленні, заради **Бога**, не пий так багато.* (Н. Михаловська)

Іншим прикладом експресивно-емоційного фразеологізма проаналізуємо в наступному фрагменті твору. Обидва переклади відтворюють розмовне лайливе підсилення *the hell* усталеним фразеологізмом *з/до біса*. Це

фразеологічний еквівалент із збереженням зниженого регістру. Також у перекладі Н. Михаловської є легка синтаксична перестановка, яка додає природності усному мовленню; у іншому перекладі – пряміша калька структури.

(6) *Say. **What the hell's this?***

*Дивися. А це, **до біса**, що таке?* (С. Снігур)

*Кажу. Що це, **з біса**, таке?* (Н. Михаловська)

Наступним я б хотіла розглянути приклад табуйованого фразеологізму, який вважається релігійно чутливим. У першому перекладі ми спостерігаємо застосування евфемізації, а в другому – підбір локалізованого еквіваленту. Обидва варіанти природні для усного українського дискурсу, проте, другий варіант зберігає більш грубішу форму, що точніше передає афект персонажа:

(7) ***Jesus Christ, you're a crazy bastard!***

Господи праведний, такий ти дурний! (С. Снігур)

Сусе-Христе, Ленні! Ти не тямиш нічого... (Н. Михаловська)

Далі розглянемо соціолектний фразеологізм, який можна передати як «заводити на манівці» або «давати хибний маршрут». У обох перекладах ми спостерігаємо певну зміну сенсу. У першому випадку було використано нейтралізацію ідіоми та змінено смисл дещо шляхом зображення наслідку ситуації. Зміст «помилкової вказівки» зсувається, ідіомність та сленгове забарвлення губляться. Другий переклад зображує підбір функціонального еквіваленту та містить описовий переклад:

(8) ***The bus driver gives us a bum steer.***

Водій зарано висадив нас з автобуса. (С. Снігур)

Шофер автобуса завіз нас не туди. (Н. Михаловська)

Культурно-специфічний стійкий вираз перекладачі передають однаково у цьому фрагменті. С. Снігур описує ідіому, як і Н. Михаловська, яка додає образності, частково компенсуючи втрату соціолектного «бездомного табору» часів депресії. Як варіант, цей фразеологізм також можна було б передати як «стати табором/таборувати», що підкреслило б кочовий спосіб тогочасних робітників та підкреслило їх безвихідність.

(9) ...*tramps... to jungle-up* near water.

...*щоб перебути ніч* біля води. (С. Снігур)

...*у прирічкові хащі*. (Н. Михаловська)

Також у нашій вибірці зустрічаються біблійно-алюзивні фразеологізми. Тут перекладачі мають різні підходи до їх передачі, де С. Снігур обрав шлях парафразу нейтрального стилю, щоб передати більшу прозорість речення для читача. Н. Михаловська навпаки вживає адаптацію з підвищенням стилю речення та дещо краще описує урочистість мрії Ленні та Джорджа про життя з плодів землі:

(10) *Live off the fatta the lan*’.

Ми житимемо з того, що дасть земля. (С. Снігур)

І споживатимемо ситість землі! (Н. Михаловська)

Переклад фразеологізмів у художньому тексті вимагає прагматично вмотивованого вибору між збереженням образу та збереженням ефекту. У випадках повної міжмовної відповідності доречний еквівалент; за відсутності еквівалента оптимально працюють парафраз та модуляція. Для підтримки стилістичної рівноваги залучаються компенсація, локалізація регістру (особливо щодо релігійних вигуків). Практика двох українських перекладів демонструє різні шляхи до динамічної еквівалентності і комунікативної адекватності, що добре ілюструє тему множинності перекладів у нашій роботі.

Найбільш частотними є випадки використання еквівалентності (приблизно 42%) та контекстуальної адаптації (близько 33%), що дозволяє зберегти емоційне та стилістичне забарвлення висловів. С. Снігур частіше вдається до нейтралізації та спрощення образності, прагнучи до прозорості вислову для сучасного читача, тоді як Н. Михаловська тяжіє до форенізації та збереження колориту оригіналу, використовуючи піднесений стиль і елементи біблійного чи фольклорного походження. Оказіонально зафіксовано вилучення фразеологізмів у перекладі С. Снігура. Така розбіжність перекладацьких стратегій підтверджує видову різницю фразеологічних одиниць і демонструє індивідуальний стиль кожного перекладача

3.3. Способи та стратегії перекладу реалій та соціально позначеної лексики

Реаліями називають моно- та полісемні одиниці, еквіваленти яких неможливо знайти в інших мовах, адже вони несуть певне значення для мови та культури оригінального тексту [7, с.39–41]. Реалії часто вважаються чимось чужим або незвичним для приймаючої культури та об'єктивної дійсності мови реципієнта. Переважно вони позначають явища, предмети, традиції, які є специфічними для певного соціуму, історичної доби чи країни.

Українська перекладознавиця Р. Зорівчак зробила вагомий внесок у дослідження перекладу реалій та спиралась на матеріали Івана Франка у своїх роботах, якого називають засновником українського перекладознавства [7]. Науковиця вважає за доцільне розрізняти приховані та явні реалії. Прихованими вона вважає слова та словосполучення, які насправді мають еквівалент у вхідній мові, але значення цього відповідника та стилістичне забарвлення суттєво різняться від значення виразу оригіналу, що унеможлиблює його вживання при перекладі.

Найбільш детальною класифікацією реалій пропонують болгарські вчені С. Влахов та С. Флорін. Вони виокремлюють три основні перспективи для поділу цих одиниць: часова, просторова та предметна [5]. Предметна класифікація є найбільш зручною для проведення нашого аналізу та дослідження реалій у фрагментах повісті Дж. Стейнбека.

За предметною типологізацією вчені спираються на предмет чи явище, яке відтворює реалія та виділяють такі три групи:

1) географічні реалії – сюди відносяться назви:

- ✓ природних та антропогенних об'єктів (*степи, ставки, заплави* тощо);
- ✓ кліматичних явищ (*негідь, моква* тощо);
- ✓ назви рослин і тварин, які зустрічаються лише в певній місцевості (*вільха, смерека, ягниця, ягничка, каня* тощо [2]).

2) етнографічні реалії – слова на позначення предметів побуту, культурних традицій народу, назви їх професій, ремесла та вірування, свят. Вони мають такі підпункти:

- ✓ побутові реалії – їжа та напої, предмети одягу, аксесуари та взуття, житло та оточуючі предмети у ньому (*лой, таверна, крашениці, колиска, одвірок, глек* тощо [11]);
- ✓ трудові реалії – назви професій та діяльності, знаряддя праці, організація праці (*бондар, пастух, бартка, мотика, сільрада* тощо [11]);
- ✓ одиниці міри та грошей (*аришин, верста, фунт, гривня, злотий* тощо);
- ✓ мистецько-культурні реалії – види мистецтва, музичні інструменти, фольклор, свята та звичаї (*ткацтво, трембіта, цимбали, перелесник, колядування, сватання, хрестини, Святвечір* тощо [11]).

3) суспільно-політичні реалії – суспільно-політичне життя, адміністративно-територіальний устрій (*селище, хутір, староста, голова, селянство, дисидент* тощо).

У нашому дослідженні текст повісті переважно містить етнографічні реалії.

При перекладі реалій у художніх творах стратегічний вибір професіонала завжди рухається від збереження чужого (форенізація) до наближення до свого (доместикація). Кожного разу варто визначати жанр, адресата, функцію певного словосполучення та місце його першої згадки у творі [48; 63]. Українська традиція дотримується необхідності зберегти культурний колорит та забезпечити зрозумілість та послідовність упродовж усього твору [7]. Із практичного погляду перед перекладачем завжди постає вибір, який визначається індивідуальним стилем автора та творчим підходом самого перекладача.

Якщо ми розглядаємо варіант збереження форми та слова оригіналу, то в такому випадку слід вживати форенізацію. Доречним методом для географічних реалій є транскрипція та транслітерація (*hetman, varenyky, Bundestag*), але дуже часто потребують додатково пояснення або виноски перекладача. Наступним по

вживаності можемо вважати метод калькування як компонентний переклад інституційних назв та прозорих словосполучень, але варто зважати на можливість появи штучності та хибної аналогії у реципієнта. Оптимальним компромісом у науково-популярних текстах вважають збереження оригінальної форми у супроводі з стислим коментарем у виносці або в тексті, що частково сповільнює читання твору. Іншим способом перекладу зі збереженням оригінального звучання слова є описовий або функціональний еквівалент – коротка дифеніція, яка одразу робить реалію зрозумілою для іншомовного читача без значної втрати смислу, хоча й частково нівелює «екзотичність» та стилістичну стислість тексту [7; 48].

Проте, іноді перекладачі вдаються до прийому доместикації реалій – наближення їх значення до мови та культури перекладу. У такому випадку надається перевага комунікативній функції над збереженням форми одиниці. Часто застосовують приблизний відповідник, який буде схожим за змістом до оригіналу. Культурний аналог також є не менш вживаним, тобто заміна реалії елементом цільової культури для відтворення емоційного ефекту на читача, що часто поширене в діалогічному мовленні, гумористиці, або дитячих творах задля відтворення настрою тексту. Генералізація та нейтралізація полягає у заміні специфічного загальним найменуванням або відтворення його нейтрального значення у другорядних планах та сценах твору. Іноді можна спостерігати творення неологізму, що є найпродуктивнішим у художніх текстах коли усталеного відповідника неможливо підібрати в мові перекладу. Проте, цей спосіб потребує послідовного застосування неологізму упродовж усього тексту. Опущення вживають у крайньому випадку, коли реалія не є значущою чи повторюваною далі. Тут перекладач свідомо йде на ризик втрати культурного маркера та часто компенсує це в іншому фрагменті тексту.

Тож, множинність перекладу реалій варто сприймати не як недолік, а як керовану стратегію, що завжди дає змогу перекладачу збалансувати культурний колорит твору та зробити його легким для сприйняття читачем, зберігаючи семантичну точність та прагматичну адекватність.

У корпусі нашої вибірки ми зафіксували значну кількість вживання реалій та соціально позначеної лексики, що становить переважну частину усіх обраних фрагментів та свідчить про велику насиченість повісті реаліями. Ми встановили, що домінуючими реаліями в повісті є етнографічні реалії, які описують побут, працю, ігри та їжу часів Великої депресії в США. Найоптимальніше і найчастіше перекладачі застосовують функціональні відповідники або локальні аналоги з точковою форенізацією, де історико-соціальний маркер або колорит є смислотворчим.

Розглянемо декілька прикладів з нашої вибірки для більшої наочності. Описовий переклад та підбір функціонального відповідника є одним з найбільш вживаних у нашій вибірці. Перекладачі вдаються до передачі значення та функції реалії зрозумілою українською мовою без збереження «чужого» звучання. Такий спосіб перекладу вживається для побутових та трудових реалій, де важлива зрозумілість дії чи предмету та позитивно впливає на швидкість читання фрагменту. Іноді частково втрачається локальний жаргон або «екзотичність», зате виграє зрозумілість і темп:

*(11) Over each bunk there was nailed **an apple box ... made two shelves** for personal belongings.*

*Над кожним ліжком було прибито **ящик з-під яблук – виходили полиці**.*

(С. Снігур)

*Над ліжками – прибиті **яблучні ящики як полиці**.* (Н. Михаловська)

*(12) Near one wall there was **a black cast-iron stove**.*

*Біля стіни стояла **чорна чавунна піч**.* (С. Снігур)

*Край стіни стояла **чорна чавунна піч**.* (Н. Михаловська)

*(13) You come on a Friday... you got **to put in a day an' a half**.*

*Прийшли в п'ятницю – доведеться **відпрацювати півтора дня**.*

(С. Снігур)

*Прийшли у п'ятницю... **півтора дня хоч як рахуй**.* (Н. Михаловська)

*(14) I gotta get some **tar** on my lead mule's hoof.*

*На копито мула треба **дьогтю**.* (С. Снігур)

Треба **смоли** на копито того мула. (Н. Михаловська)

(15) *We wouldn't have to **buck barley** eleven hours a day.*

Не треба було б кидати мішки з ячменем по одинадцять годин.
(С. Снігур)

Не доведеться **вантажити ячмінь** по одинадцять годин.
(Н. Михаловська)

(16) *They sat by **the irrigation ditch**.*

Вони сіли край **зрошувального каналу**. (С. Снігур)

Посідали біля **зрошувальної канави**. (Н. Михаловська)

(17) *He opened **the harness room** and went in.*

Він відчинив **унпряжну** і зайшов. (С. Снігур)

Відчинив **кімнату для упряжі** й зайшов. (Н. Михаловська)

(18) *The mattresses were **burlap ticks stuffed with straw**.*

Матраци були **бурлапові тики, набиті соломой**. (С. Снігур)

Матраци – **мішковинні тики, напхані соломой**. (Н. Михаловська)

Наступною по чисельності перекладацькою трансформацією було калькування, де обоє перекладачі зберігають логіку та структуру оригіналу майже буквально, якщо вона зрозуміла для українського читача. Це не потребує приміток та утримує смислове навантаження тексту:

(19) *From **the state highway** came the sound of footsteps.*

З боку **державного шосе** долинув звук кроків. (С. Снігур)

З боку **автошляху штату** почулися кроки. (Н. Михаловська)

(20) *He had a little **time book** in his hand.*

У руці в нього була **табельна книжка**. (С. Снігур)

Тримав у руці **облікову книжку**. (Н. Михаловська)

(21) *Where's your **work cards**?*

Де ваші **робочі картки**? (С. Снігур)

Де ваші **робочі листки**? (Н. Михаловська)

Також перекладачі вдавались до пошуку культурного аналогу як ще один приклад застосування доместикації. Реалію було замінено на елемент цільової

української культури або назвою, яка найкраще відтворює прагматичний ефект, емоцію чи жанр (особливо в діалогах, евфемізмах та жаргонізмах):

(22) *...those **Western magazines** ranch men love to read...*

Ковбойські журнали. (С. Снігур)

Ковбойські журнали. (Н. Михаловська)

(23) *We can go to **the cat house** on Saturday night.*

У суботу можна піти до борделю. (С. Снігур)

У суботу підемо в бордель. (Н. Михаловська)

(24) *I got fifty **bucks**.*

У мене є п'ятдесят баксів. (С. Снігур)

Маю півсотні баксів. (Н. Михаловська)

(25) *We'll roll up a **stake**.*

Назбираємо собі капіталець. (С. Снігур)

Накопичимо капітал (зачачку). (Н. Михаловська)

Одним із прикладів форенізації ми відслідковуємо застосування транслітерації та прямого запозичення. Перекладачі зберігають форму оригіналу, якщо вона усталена і в українському вжитку або важлива для історичної маркованості чи культури мови. Часто ці трансформації було застосовано до перекладу назв ігор, напоїв, інституційних реалій США:

(26) *Brang a gallon of **whisky**...*

Приволік галон віскі... (С. Снігур)

Приніс галон віскі... (Н. Михаловська)

(27) *They were playing **blackjack**.*

Вони грали в блекджек. (С. Снігур)

Грали в блекджек. (Н. Михаловська)

(28) *He was playing **solitaire**.*

Він грав у пасіанс. (С. Снігур)

Він розкладав пасіанс. (Н. Михаловська)

(29) *They'll **lynch** him.*

Його злінчують. (С. Снігур)

Його злінчують. (Н. Михаловська)

Цікавим для розгляду буде і застосування змішаного способу перекладу, де перекладачі зберігають оригінальний термін та додають короткий опис чи пояснення в дужках. Такий спосіб додає ясності та зрозумілості читачу та передає культурне навантаження реалії, що добре працює при першій згадці слова:

(30) *Slim's a real **skinner**... **jerkline skinner; prince of the ranch.***

Бувалий – погонич мулів, князь ранчо. (С. Снігур)

Слім – перший погонич, князь ранчо. (Н. Михаловська)

Отже, нами було окреслено поняття реалій як одиниць із етнокультурним змістом, для яких відсутні прямі еквіваленти в інших мовах. Ми розглянули поділ реалій на явні та приховані (останні формально мають відповідник, але з іншим значенням/стилістикою, тож не придатні для прямого вжитку) та описали класифікацію С. Влахова й С. Флоріна (часова, просторова, предметна), а для аналізу використано предметну: географічні; етнографічні (побутові, трудові, міри/гроші, мистецько-культурні); суспільно-політичні. У вибірці з повісті Дж. Стейнбека домінують саме етнографічні реалії, що відбивають побут, працю, їжу та дозвілля доби Великої депресії.

Перекладацькі рішення розглянуто як пошук компромісу між форенізацією та доместикацією. Для збереження форми джерела перекладачі застосовують транскрипцію/транслітерацію (інколи з приміткою), кальку, змішану стратегію «оригінал + короткий коментар», а також описовий/функціональний еквівалент. У межах доместикації поширені приблизний відповідник, культурний аналог, генералізація/нейтралізація; рідше – неологізація та випущення (лише для несуттєвих повторів із подальшою компенсацією).

Приблизно 48% усіх реалій було передано за допомогою функціональних відповідників і локальних аналогів, 30% – через транскрипцію або калькування, а решта – через контекстуальну заміну чи компенсацію. С. Снігур схильється до стратегії доместикації, де реалії часто модернізуються або нейтралізуються

зادля легкості сприйняття, тоді як Н. Михаловська послуговується форенізуєчим підходом, залишаючи культурно марковані елементи у їх первісному звучанні. Таким чином, близько 60% перекладених реалій мають різне відтворення у двох перекладах, що свідчить про розбіжність інтерпретацій та гнучкість перекладацьких стратегій.

3.4. Кількісні показники подібних та відмінних перекладів власних назв, фразеологізмів та реалій

У ході дослідження було проаналізовано загалом 300 фрагментів тексту повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей», урахуовуючи обидва варіанти перекладу, які було вилучено зі вступу, зав'язки, кульмінації та розв'язки твору. Усього наша вибірка налічує 14 власних назв у тексті оригіналу (загалом 42 власні назви), 29 фразеологізмів у тексті оригіналу (загалом 87 фразеологізмів) та 57 реалій у тексті оригіналу (загалом 171 реалію), що ми ілюструємо у відсотковому співвідношенні на рисунку 3.1.

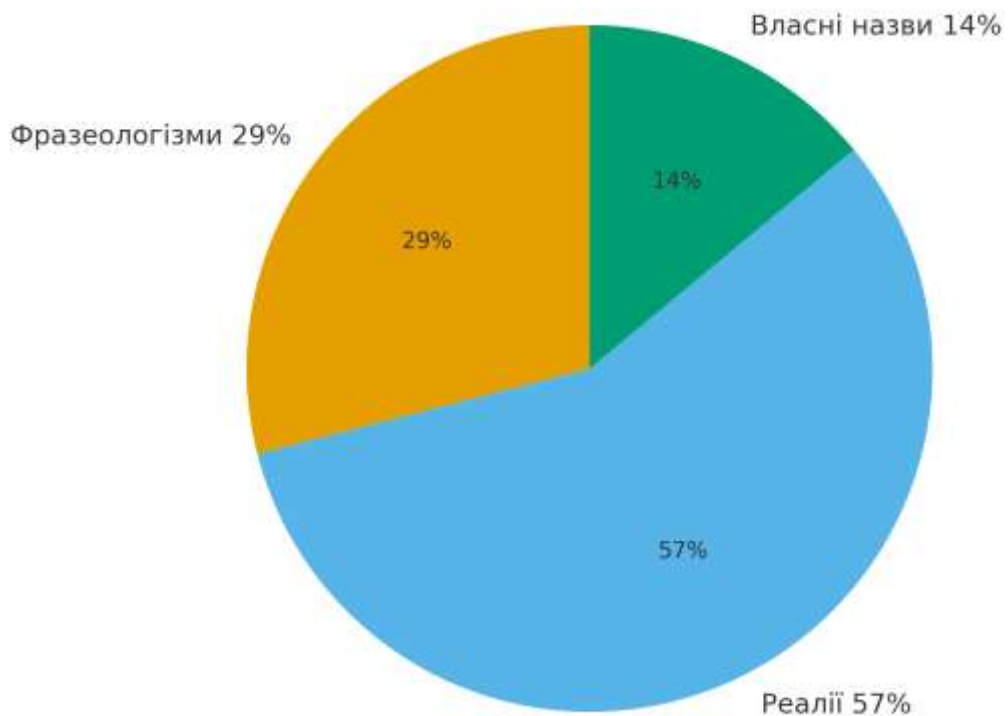

Рис. 3.1. Кількісний розподіл одиниць аналізу за типами

Розглянемо кількісні показники застосування перекладацьких рішень при передачі власних назв з нашої вибірки обома перекладачами окремо. Прийmemo за 100% сукупність із 14 прикладів у перекладі 2016 року С. Снігура. Аналіз демонструє наступне: домінує транскодування – 57,1%, помітна частка поєднання транскодування з калькуванням – 21,4%, а також фіксується адаптація/номінативна заміна – 21,4%; «чистого» калькування не виявлено. Із точки зору аналізу перекладацьких стратегій це означає перевагу очуження (78,6%) із відчутною, але значно менш питомою вагою рішень, що наближують до норми мови перекладу (адаптація – 21,4%).

У перекладі Н. Михаловської за тотожного обсягу вибірки (14 прикладів = 100%) спостерігаємо різкішу схильність до очуження: транскодування становить 78,6%, поєднання транскодування з калькуванням – 21,4%, тоді як адаптація відсутня (0%), калькування також немає. Відповідно, стратегія очуження сягає 100%, що підкреслює послідовну установку на збереження іншомовної форми власних назв у сучаснішому перекладацькому рішенні.

Ці кількісні дані ілюструє рис 3.2.

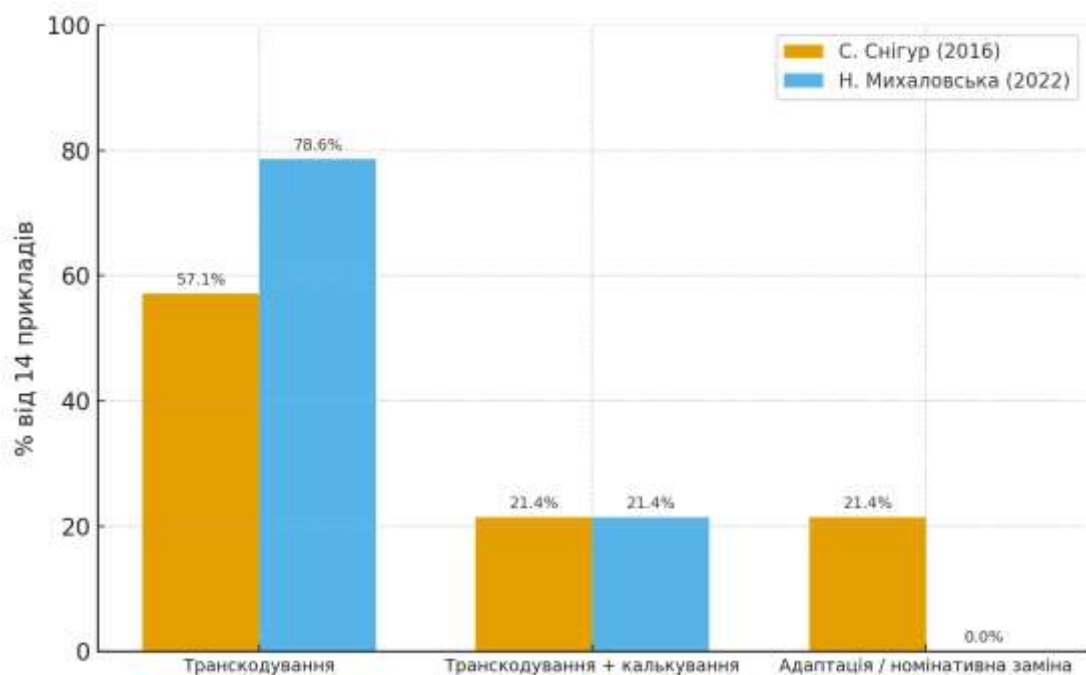

Рис. 3.2. Відсоткове співвідношення способів передачі власних назв С. Снігуром та Н. Михаловською

У перекладі С. Снігура з 29 прикладів фразеологізмів переважає описовий спосіб – 57,1%, що свідчить про тенденцію розгортати значення висловів і нейтралізувати потенційні культурні «гачки». Усталені еквіваленти становлять 25,0%, застосовуючи українські фразеологізмів там, де це цілком релевантно. Буквальні рішення – 10,7%, калькування – 3,6%, модуляція – 3,6%. Отже, ми спостерігаємо помірну інтерпретативність із постійним зверненням до норми української фразеології.

У перекладі Н. Михаловської також домінує опис – 53,6%, але частка калькування вища – 7,1% (удвічі проти С. Снігура), що вказує на більшу готовність зберігати образну структуру оригіналу, коли це не шкодить читабельності. Еквіваленти тримають 25,0%, буквальні рішення – 10,7%, модуляція – 3,6%. У підсумку бачимо близьку стратегію обох перекладів, але у версії Н. Михаловської – дещо більший фокус на збереження оригінальної образності.

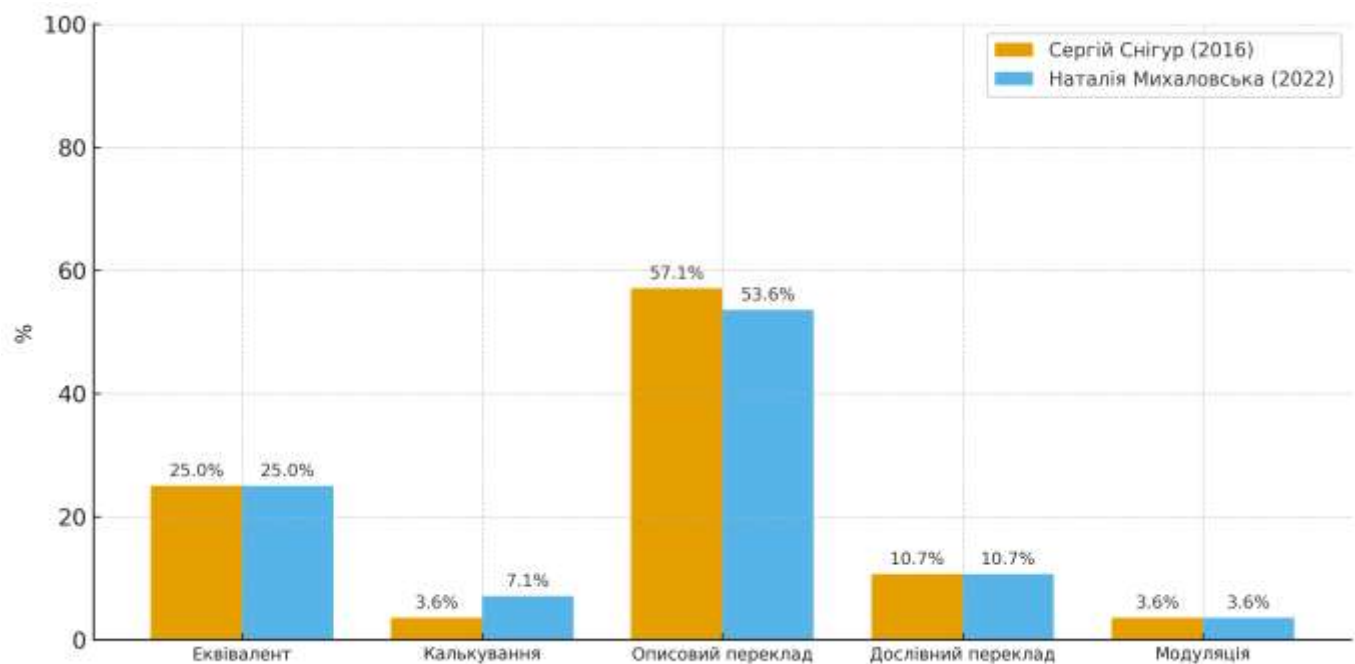

Рис. 3.3. Відсоткове співвідношення способів передачі фразеологізмів С. Снігуром та Н. Михаловською

У перекладі реалій С. Снігуром з 57 прикладів (прийнятих за 100%) переважає еквівалент – 63,0%, що свідчить про орієнтацію на усталені українські відповідники та норму вживання. Калькування становить 21,0%, забезпечуючи структурну відповідність моделі оригіналу. Трансcoderування – 12,0%, тобто контрольоване збереження чужої форми. Описовий переклад використовується епізодично – 4,0%, загалом у контекстах евфемізації чи пояснення культурних реалій. Отже, бачимо домінування підбору еквівалентів через українські відповідники та кальки з помірною присутністю запозичень і мінімальною часткою опису.

У перекладі Н. Михаловської також переважна більшість припадає на застосування еквівалентів – 56,0%, однак калькування зростає до 27,0% (порівняно з перекладом С. Снігура), що вказує на більшу готовність утримувати вихідну модель і термінологічну прозорість. Трансcoderування має 14,0%, тоді як описовий переклад залишається мінімальним – 3,0%. У підсумку стратегії обох перекладів загалом збігаються (опора на еквіваленти), проте у версії Н. Михаловської виразніше окреслено фокус на збереженні моделі й форми оригіналу через підсилене калькування та дещо більшу частку запозичень.

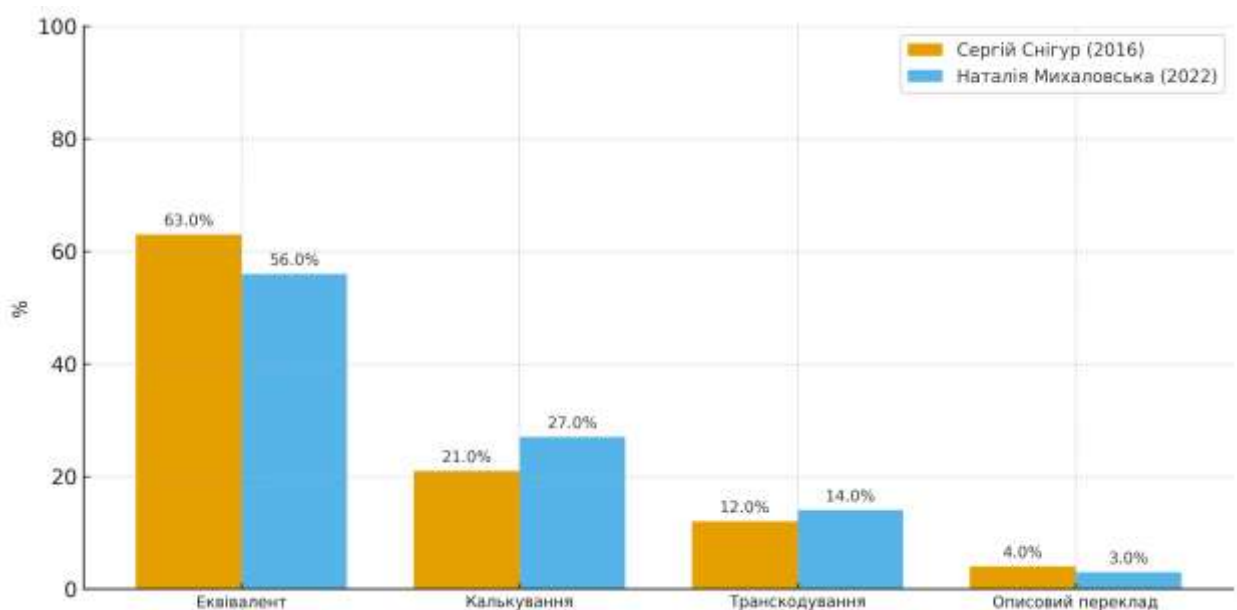

Рис. 3.4. Відсоткове співвідношення способів передачі реалій
С. Снігуром та Н. Михаловською

Наприкінці, підсумуємо загальне використання різноманітних способів перекладу та трансформацій перекладачами. Розподіл перекладацьких трансформацій засвідчує близькі стратегічні підходи обох перекладів за домінуванням еквівалентів (С. Снігур – 43,16%, Н. Михаловська – 39,17%), однак відрізняється інструментарієм збереження форми оригіналу. У Н. Михаловської вищі частки калькування (17,449%, +4,435 в.п. до 2016 р.) та транскодування (18,984%, +4,15 в.п.), що вказує на посилений акцент на оригінальне збереження форми та звучання одиниць перекладу. С. Снігур частіше використовує описовий переклад (18,839% проти 17,254%) і зберігає адаптацію/номінативну заміну (2,996%, тоді як у 2022 р. – 0%), тобто допускає вибір відмінних рішень там, де це покращує читабельність або культурну релевантність. Інші прийоми представлені мінімально та симетрично: буквальне рішення – 3,103% у обох; модуляція – 1,044% у обох; комбінація транскодування з калькуванням – 2,996% у обох. Сукупно перекладачі розходяться насамперед у балансі «еквівалент ↔ збереження моделі» і найбільше на цей відсоток впливає різна передача власних назв, а саме антропонімів: Н. Михаловська частіше утримує структуру й форму оригіналу (більше кальок і транскодувань), С. Снігур дещо вільніше інтерпретує (опис, поодинокі адаптації).

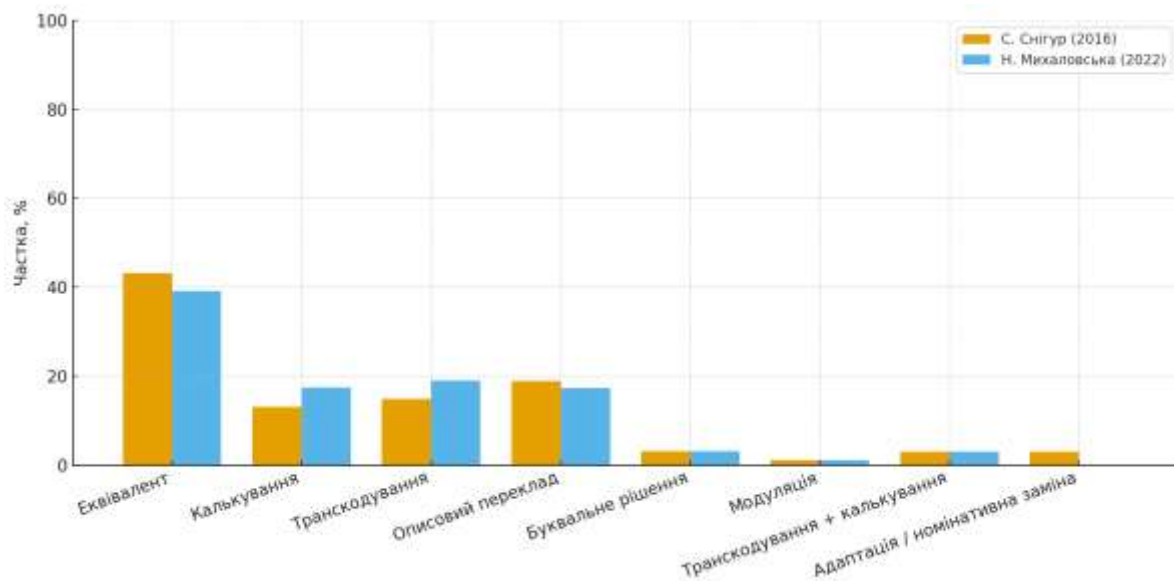

Рис. 3.5. Відсоткове співвідношення передачі власних назв, фразеологізмів, реалій С. Снігуром та Н. Михаловською

Отже, обидві версії перекладу повісті опираються на усталені еквіваленти, але переклад Н. Михаловської демонструє виразніший акцент на збереженні форми джерела, тоді як переклад С. Снігура частіше застосовує опис і допускає обмежену адаптацію для підвищення природності цільового тексту.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі нами було показано, що порівняння двох українських перекладів повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» продуктивно здійснювати через три семантичні вузли: власні назви, фразеологізми, а також реалії та соціально позначену лексику. Саме ці підсистеми найчутливіше реагують на вибір між форенізацією та доместикацією і водночас віддзеркалюють індивідуальний стиль перекладача. Корпусне зіставлення (300 одиниць: 42 власні назви, 87 фразеологізмів, 171 реалія) дало змогу кількісно змалювати цю напругу рішень і сформулювати типологічні висновки.

По-перше, у площині власних назв обоє перекладачів покладаються на транскодування як базовий, «економний» спосіб збереження іншомовної форми, однак їхня тактика розходиться на рівні допустимих відхилів. Для версії С. Снігура характерна комбінація транскодування з елементами кальки (21,4%) та точкової адаптації/номінативної заміни (21,4%), що в підсумку дає 78,6% рішень у руслі очуження за збереження певного простору для читабельності й милозвучності цільової мови. Для версії Н. Михаловської простежується радикальніша установка на форенізацію: транскодування – 78,6%, транскодування + калька – 21,4%, при нульовій частці адаптації. Цю різницю підтверджують конкретні кейси антропонімів і мікростилістика топонімів, де С. Снігур іноді віддає перевагу фонетичній гармонізації, а Н. Михаловська – ближча до вихідної фонографії. Узагальнюючи, можна зазначити, що топоніми в обох перекладах стабільно уніфіковані; антропоніми – головне поле розходжень і ключовий чинник стилістичного профілю перекладу.

По-друге, у сфері фразеологізмів домінує описовий переклад як інструмент підтримання комунікативної прозорості в умовах культурної асиметрії. Показовими прикладами є відтворення експресивних інтенсифікаторів, табуйованих/релігійно маркованих вигуків та історично детермінованих соціолектів часів Великої депресії: С. Снігур частіше нейтралізує або описує, Н. Михаловська дещо частіше вдається до кальки або локалізованих еквівалентів, утримуючи інтонаційний стиль репліки.

По-третє, реалії у вибірці демонструють перевагу етнографічного шару (побут, праця, їжа, дозвілля), де практично працює тріада: функціональний/описовий відповідник, культурний аналог і точкова форенізація назв ігор, напоїв, інституцій. Загалом, обидві стратегії збігаються за опорою на системні відповідники української норми, але у перекладі 2022 р. виразніше окреслена тенденція до збереження моделі (підсилене калькування та дещо більша частка запозичень).

Сукупний зріз усіх підсистем уточнює ці спостереження. У зведених частках трансформацій на всіх 300 одиницях обидва переклади спираються на еквіваленти, однак версія С. Снігура частіше вдається до кальки і транскодування. Натомість опис у С. Снігура дещо вищий, а адаптація/номінативна заміна представлена лише у С. Снігура і відсутня у Н. Михаловської. Інші прийоми мінімальні й симетричні (буквальне рішення; модуляція; комбінація «транскодування + калька»). Таким чином, стратегічний «маятник» розходиться насамперед у балансі «еквівалент ↔ збереження моделі» та проявляється найбільше у полі антропонімії.

Змістові наслідки цих виборів для сприйняття тексту подвійні. З одного боку, підсилена форенізація (Н. Михаловська) загострює інтертекстуальність, історичну локальність та звучання соціолекту, зменшуючи ризик «переписування» образу автора; з іншого – помірна доместикація (С. Снігур) через опис і точкову адаптацію інколи пришвидшує читання, згладжуючи «культурні гачки» там, де вони можуть перевантажувати сприйняття.

Отже, ми доходимо підсумку, що обидва переклади дотримуються норми української літературної мови й спираються на усталені еквіваленти; різниця полягає у вагових пріоритетах: переклад Н. Михаловської демонструє виразніший акцент на збереженні форми джерела (підсилене калькування, транскодування, жорсткіша політика щодо антропонімів), тоді як переклад С. Снігура частіше застосовує опис і точкову адаптацію задля читабельності та стилістичної милозвучності. Для перекладацької практики це означає необхідність свідомого балансу: утримувати культурні маркери там, де вони семантично навантажені (антропоніми, історичні реалії, соціолекти), і дозволяти помірну доместикацію там, де пріоритетом є темп і прозорість сприйняття (побутові реалії, розмовні інтенсифікатори без міжмовного еквівалента). Таке поєднання забезпечує і динамічну еквівалентність, і відчуття авторської інтонації, не розмиваючи історико-культурний контекст твору. Оскільки обидва переклади зроблені у той самий часовий період, а отже в тому самому суспільно політичному контексті розбіжності у відтворенні С. Снігуром та Н. Михаловською власних назв, фразеологізмів та реалій постають як вияви їх перекладацької творчості, а саме їхнього індивідуального бачення вибору оптимальних перекладацьких рішень.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасне перекладознавство приділяє особливу увагу питанню множинності перекладів, що все частіше постає в центрі перекладацьких дискусій. Існування кількох версій одного і того ж твору не є випадковістю, а закономірним наслідком динамічного розвитку мови, культури, ідеології та стилю кожного перекладача. Повторні переклади постають свідченням історичних, соціокультурних та художніх характеристик певної епохи. Множинність перекладів дозволяє простежити цю еволюцію перекладацьких трансформацій та проаналізувати відмінності та схожості у підходах до передачі художнього тексту, а також виявити тісний зв'язок мови, культури, історичної та ідеологічної епохи.

У нашому дослідженні ми звернулися до проблеми множинності перекладів на прикладі повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей», що належить до класики американської літератури ХХ століття. Вибір цього твору зумовлений його культурною насиченістю, філософською глибиною, реалістичним зображенням соціальної нерівності та трагічного становища «маленької людини». Ця повість є особливо цікавою для перекладацького аналізу через складну взаємодію між простотою побутової мови та глибиною підтексту, а також через багатство реалій, ідіом та розмовних форм. Крім того, Стейнбек у певні періоди зазнавав ідеологічної критики та цензури, що робить дослідження його українських перекладів ще актуальнішим у контексті переосмислення культурної спадщини та історії перекладу в Україні.

Ми обрали для аналізу два сучасних українських переклади повісті одного проміжку часу – С. Снігура (2016 р.) та Н. Михаловської (2022 р.), які репрезентують різні підходи до відтворення тексту оригіналу. Таке зіставлення дозволило простежити, як змінюється бачення одного й того ж твору в межах однієї історичної епохи, але за умов різних естетичних і соціокультурних орієнтирів. Обидва перекладачі прагнуть зберегти інтонаційну своєрідність тексту, проте обирають різні стратегії: у перекладі С. Снігура переважають

адаптації, що роблять текст доступнішим для сучасного читача, тоді як Н. Михаловська прагне максимальної автентичності, зберігаючи культурні алюзії, фразеологізми й образність мови оригіналу.

Методологічно дослідження спиралося на культурологічний підхід, який дозволив аналізувати переклад як акт міжкультурної комунікації, а не лише як мовну трансформацію. Такий підхід дав змогу розглядати переклад не ізольовано, а в контексті його культурного й історичного тла, ураховуючи чинники часу, суспільних настроїв і перекладацьких традицій. У ході роботи було проаналізовано корпус із сотні одиниць тексту, що охоплюють власні назви, фразеологізми та соціально марковану лексику – найскладніші для перекладу елементи, які водночас є носіями культурної специфіки.

Результати дослідження довели, що варіювання перекладацьких стратегій безпосередньо залежить від особистості перекладача, його культурного досвіду та інтерпретаційних установок. С. Снігур тяжіє до доместикації, прагнучи зробити текст зрозумілішим для українського читача, тоді як Н. Михаловська дотримується принципу форенізації, намагаючись залишити текст ближчим до американського оригіналу.

Аналіз українських перекладів твору Стейнбека дозволив не лише окреслити індивідуальні особливості перекладачів, а й простежити загальні тенденції українського перекладознавства ХХІ століття: переорієнтацію на культурну автентичність, увагу до етичних аспектів мови, інтерес до соціально маркованої лексики та зростання ролі перекладача як творчої особистості.

Отже, результати дослідження підтвердили, що множинність перекладів не суперечить ідеї адекватності, а, навпаки, є її природним продовженням у просторі культурних і часових змін.

Перспективою роботи є аналогічний аналіз множинності українських перекладів на матеріалі інших першотворів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеєнко В. С., Фролова І. Є. Відтворення опису актів вербальної комунікації в сучасних українських перекладах роману А. Крісті «Вбивство у східному експресі». *In Statu Nascendi: Актуальні проблеми перекладознавства* : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; НТМТ, 2023. Вип. 23. С. 7–12.
2. Баран Г. В. Назви рослин і тварин у повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків». *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія» (літературознавство, мовознавство)*. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 21. С. 78–90.
3. Басова К. В., Вороніна К. В. Особливості відтворення індивідуального стилю Р. Кіплінга (на матеріалі українських перекладів збірки «Книга Джунглів»). *In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства* : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; НТМТ, 2023. Вип. 23. С. 18–23.
4. Бойко Я. В. Діахронна множинність перекладів у ракурсі творчого потенціалу цільової культури (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій У. Шекспіра). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки*. Дніпро, 2021. № 1. С. 270–278.
5. Ель Тахраві Б. Б., Манакін В. М. Особливості перекладу реалій. URL: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/9650/9579> (дата звернення: 08.09.2025).
6. Зимомря М. І. Німецька література в оцінках та інтерпретаціях Івана Франка: дискурс рецепції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2009. Вип. 42. С. 15–18.
7. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. (на матеріалі англійськомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 218 с.
8. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.

9. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Karpen4.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

10. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.

11. Коцюбинський М. М. Тіні забутих предків. Чернівці, 1911. 97 с.

12. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2000. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kocherhan_Mykhailo/Vstup_do_movoznavsta.pdf?PHPSESSID=30qfmrnhm5j2iruf251tt10el7 (дата звернення: 06.09.2025).

13. Кулакова І. С., Вороніна К. В. Особливості відтворення ідіостилю А. Крісті українськими перекладачами, *In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства* : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; НТМТ, 2023. Вип. 23. С. 74–79.

14. Латушко О. Ідеологічні трансформації в українських перекладах англійськомовної літератури XX століття. *Вісник ЛНУ ім. Івана Франка. Серія філологічна*. 2014. № 59. С. 57–63.

15. Локалізація. URL: <https://www.rapidtranslate.org/uk/resources/translation-vs-localization> (дата звернення: 24.07.2025).

16. Марченко К. А., Ребрій О. В. Особливості ідіостилю Маріши Пессл в англо-українських перекладах. *In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства* : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; НТМТ, 2022. Вип. 22. С. 122–129.

17. Німчук В.. Мовознавство. Історія української культури. Київ, 2001. Том 1. URL: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult03.htm> (дата звернення: 24.07.2025)

18. Оригінал вірша Р. Бернса. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/To_a_Mouse (дата звернення: 05.09.2025).

19. Павлюк А. Б. Феномен множинності перекладу в контексті питань сучасного мовознавства. Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2013. Вип. 43(3). С. 190-197.

20. Переклад В. Мисика вірша Р. Бернса. URL: <https://osvita.ua/news/lifelonglearn/85046/> (дата звернення: 05.09.2025).

21. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліф. рівня «Бакалавр» фак-ту інозем. мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.

22. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

23. Ребрій О. В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2009. URL: <https://surl.lu/ivtzqd> (дата звернення: 24.08.2025)

24. Самойленко Г. В. Арват Федір Степанович. *Енциклопедія сучасної України* / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ, Коорд. бюро Енцикл. Сучас. України НАН України. Київ: Поліграфкнига, 2001. Т. 1. С. 631–632.

25. Стейнбек Дж. Про мишей і людей : пер. з англ. Наталії Михаловської. Київ : Bookchef, 2022. 112 с.

26. Стейнбек Дж. Про мишей і людей. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2016. 128 с.

27. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. Луганськ: Альма-матер, 2005. 399 с.

28. Федір Степанович Арват: до 90-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя ; Бібліотека імені академіка М. О. Лавровського ; упоряд.: О. Д. Кільдіватова, В. І. Манжай, Н. В. Мухомодєєва. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 26 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/710/1/arvat.pdf> (дата звернення: 23.07.2025).

29. Фролова І. Є. Цензура як вияв ідеологічного впливу в художньому перекладі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Ужгородський національний університет. 2025. Том 2, № 40. С. 140–145. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/index.php/40-2-2025> (дата звернення: 25.07.2025).

30. Фролова І. Є., Лапіна О. В. Чинники ідеологічного впливу на переклад (на матеріалі українських перекладів роману Гемінґвея «По кому подзвін» 1981 та 2018 рр.). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2021. Вип. 94. С. 40–46.

31. Чередниченко О. Переклад і перекладознавство в незалежній Україні: підсумки та перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2023. Том 1, № 54. С. 5–11. <https://doi.org/10.17721/if.54.23.1>

32. Шмігер Т. Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти: давня українська література сучасними українською та англійською мовами : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 510 с. URL: https://shmiher.ho.ua/works/shimiher_2018_perekladoznachnyi_analiz.pdf (дата звернення: 20.07.2025).

33. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. 2nd ed. London : Routledge, 2011. URL: https://www.academia.edu/12307257/In_Other_Words_A_coursebook_on_translation (дата звернення: 23.07.2025).

34. Baker M. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 2nd ed. London : Routledge, 2001. URL: https://www.academia.edu/39995698/ROUTLEDGE_ENCYCLOPEDIA_OF_TRANSLATION_STUDIES (дата звернення: 23.07.2025).

35. Bardaji A. Procedures, techniques, strategies: translation process operators. *Perspectives: Studies in Translatology*. 2009. №17 (3). P. 161–173. <https://doi.org/10.1080/09076760903249372>.

36. Bassnett S., Lefevere A. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Clevedon : Multilingual Matters, 1998. XXII, 143 p.

37. Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory. Amsterdam : John Benjamins, 1997. 219 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Memes_of_Translation.html?id=I80EBjatO1oC&redir_esc=y (Last accessed: 12.08.2025).

38. DeMott R. *Working Days: The Journals of The Grapes of Wrath*. New York : Viking, 1989. 234 p. URL: <https://archive.org/details/workingdaysjourn00stei> (Last accessed: 12.08.2025).

39. Encyclopaedia Britannica. *Great Depression*. 2024. URL: <https://www.britannica.com/event/Great-Depression> (Last accessed: 12.08.2025).

40. Gürçağlar S.T. *Retranslation. Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New York : Routledge, 2008. P. 232–236.

41. Heilbron J., Sapiro G. Outline for a sociology of translation: Current issues and future prospects. *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam : John Benjamins, 2007. P. 93–107. URL: https://www.academia.edu/13896448/Outline_for_a_sociology_of_translation_Current_issues_and_future_prospects (Last accessed: 12.08.2025).

42. Lambert J. *Translation ethics*. 2023. URL: <https://de.scribd.com/document/644053187/Translation-Ethics> (Last accessed: 25.07.2025).

43. Lefevre A. *The Cultural Turn in Translation Studies*. URL: http://nptel.litm.ac.in/courses/109104050/pdf_version/lecture (Last accessed: 10.08.2025).

44. Lefevre A. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London, New York : Routledge, 1992. 176 p.

45. Merkle D. *Censorship. Handbook of translation studies*. Amsterdam, the Netherlands : John Benjamin Publishing Company, 2010. Vol.1. P. 18–21.

46. Munday J. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London : Routledge, 2001. 222 p.

47. National Archives. *Great Depression*. 2022. URL: <https://prologue.blogs.archives.gov/tag/great-depression/> (Last accessed: 12.08.2025).

48. Newmark P. *A Textbook of Translation*. London : Prentice Hall, 1988. 311 p.

49. Nida E. A. *Toward a Science of Translating*. Leiden : E. J. Brill, 1964. URL: https://archive.org/details/towardscienceoft0000nida?utm_source=chatgpt.com (Last accessed: 12.08.2025).

50. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester : St. Jerome, 1997. <https://www.ijassjournal.com/2023/V6I2/4146663163.pdf> (Last accessed: 12.08.2025).

51. Owens L. *The Grapes of Wrath: Trouble in the Promised Land*. Boston : Twayne Publishers, 1989. 121 p. URL: <https://www.amazon.co.uk/Grapes-Wrath-Trouble-Promised-masterwork/dp/0805780475> (Last accessed: 14.08.2025).

52. Ricoeur P. *On Translation*. London : Routledge, 2006. 78 p.

53. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* / ed. by M. Baker, G. Saldanha. 3rd ed. London : Routledge, 2020. 872 p.

54. Shillinglaw S. *A Journey into Steinbeck's California*. Berkeley : Roaring Forties Press, 2005. 128 p. URL: <https://www.amazon.com/Journey-Steinbecks-California-third-ArtPlace/dp/1938901827> (Last accessed: 12.08.2025).

55. Simon Sh. *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission*. London : Routledge, 1996. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Gender_in_Translation.html?id=n-Pcc7D-GNEC&redir_esc=y (Last accessed: 23.07.2025).

56. Steinbeck J. American novelist Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/John-Steinbeck> (Last accessed: 12.08.2025).

57. Steinbeck J. Nobel Prize Biography, NobelPrize.org URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1962/steinbeck/biographical> (Last accessed: 12.08.2025).

58. Steinbeck J. *Of Mice and Men*. Penguin Books, 1937. 107 p. URL: https://archive.org/details/ofmiceandmenpdf/page/n1/mode/2up?utm_source=chatgpt.com (Last accessed: 24.07.2025).

59. Steinbeck J. 'John Steinbeck was an American novelist who is known for works such as the Pulitzer Prize-winning novel, 'The Grapes of Wrath,' as well as 'Of Mice and Men' and 'East of Eden.' Biography. URL:

<https://www.biography.com/authors-writers/john-steinbeck> (Last accessed: 12.08.2025).

60. Steiner G. *After Babel: Aspects of Language and Translation*. Oxford : Oxford University Press, 1975. 516 p.

61. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam : John Benjamins, 1995. 368 p. URL: https://www.academia.edu/37123060/Gideon_Toury_Descriptive_Translation_Studies_and_Beyond_1995_John_Benjamins_Publishing_Company_ (Last accessed: 12.08.2025).

62. Tymoczko M. Ideology and the Position of the Translator. *The Translator*. 2003. Vol. 7, № 2. P. 200–222. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=121933> (Last accessed: 12.08.2025).

63. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London & New York : Routledge, 1995. 336 p.

SUMMARY

The present research focuses on the phenomenon of multiplicity of translations in English–Ukrainian literary translation. The relevance of this work lies in the growing scholarly interest in the coexistence of several versions of one and the same literary text, which reveals the dynamics of linguistic, cultural, and ideological transformations over time. The study of this issue is particularly important for understanding how translation functions as an act of intercultural communication and how individual translators' decisions are influenced by social, cultural, and historical contexts.

The object of the study is John Steinbeck's novella *Of Mice and Men* and its two Ukrainian translations by S. Snihur (2016) and N. Mykhalovska (2022). The subject of the research is the comparative analysis of translation strategies and transformations used in rendering the linguistic, stylistic, and cultural elements of the original text into Ukrainian. The aim of the paper is to identify and analyze the differences and similarities between these two Ukrainian versions of the novella, focusing on the translators' approaches to the cultural and linguistic features of the source text and the ways these approaches reflect the evolution of translation norms and cultural perception in Ukraine.

The novelty of this work consists in conducting a complex comparative analysis of two modern Ukrainian translations of *Of Mice and Men*, which has not been systematically studied before. This analysis enables a deeper understanding of how translation choices mirror broader ideological and aesthetic tendencies in Ukrainian culture and translation practice of the 21st century.

The practical value of the study lies in its contribution to the further development of translation theory and methodology. The results can be used in translation studies courses, seminars on literary translation, and research on translator's individuality and stylistic strategy. The research highlights how multiple

translations enrich national literature and open new perspectives on interpreting the same literary work across different historical and cultural periods.

The first chapter provides the theoretical background, outlining the main approaches to the study of multiplicity of translations, the evolution of translation strategies, and the concept of translation variability in modern translation studies. It also emphasizes the role of the translator's personality and worldview in shaping interpretative diversity.

The second chapter focuses on the sociocultural context and explains the reasons for choosing Steinbeck's novella as the material for analysis. *Of Mice and Men* is a significant and ideologically rich work that depicts the struggle of marginalized individuals in American society. It has also been subject to ideological criticism and censorship, which makes its translations particularly relevant for examining the interaction between literature, ideology, and translation ethics. Both Ukrainian translations demonstrate different approaches to rendering the linguistic realism of the source text: S. Snihur's version tends to domesticate the language, while N. Mykhalovska aims to preserve the authenticity and colloquial flavor of the original.

The third chapter presents the practical analysis of the two translations, focusing on lexical, grammatical, and stylistic transformations, as well as on the strategies of rendering culture-specific elements. The comparison revealed that each translator follows a distinct approach determined by their linguistic intuition and interpretative priorities. While both versions maintain the artistic integrity of the original, they differ in their balance between domestication and foreignization, emotional tone, and stylistic nuances. The analysis confirms that translation multiplicity is not a sign of inconsistency but rather an expression of cultural plurality and interpretative depth.

In conclusion, the research proves that the multiplicity of translations reflects the development of national translation traditions, cultural awareness, and interpretive freedom. Each translation is a creative act that mirrors the translator's worldview,

linguistic competence, and the sociocultural background of the target audience. The study demonstrates that modern Ukrainian translators successfully combine fidelity to the source text with creative adaptation, contributing to the enrichment of Ukrainian literary and cultural space.